

EUROOPA KOMISJON

ÕIGUS-, VABADUS- JA TURVALISUSKÜSIMUSTE

PEADIREKTORAAT

Osalevad asutused

Juhtpartner

Sihtasutus Social Services Agency (LV)

Partnerid:

Naiste infokeskus (LT)

Tallinna Laste Tugikeskus (EST)

Consorzio Sociale COIN Societa Cooperativa Socile (IT)

Ayuntamiento de Valencia – Policia Local (SP)

London Probation Trust (UK)

London
Probation Trust

Kaaspartnerid:

Läti Vabariigi Justiitsministeerium (LV)

Sotsiaalministeerium (LV)

Läti Kohtunike Koolituskeskus (LV)

MINISTRY OF WELFARE
OF THE REPUBLIC OF LATVIA

Sisukord

		LEHEKÜLG
1.0	Projekt „Putting Victims First!“	5
1.1	Projekti eesmärgid	5
1.2	Projekti etapid	5
1.3	Seadusandluse kaardistamine	6
1.4	Partnerite ülevaade seadusandluse ja hoiakute kohta nende kodumaal	6
1.5	Koolituskava väljatöötamine	6
2.0	Koostöö; erinevate spetsialistide põhjalik töö kaitseb ohvreid	9
2.1	Sotsiaalsete hoiakute muutmine	9
2.2	Asutustevaheline töö – ühiskonna suhtumise suunamine	10
2.3	Koduvägivalla juhtumite arvu vähenemise tegurid	13
3.0	Riski hindamine ja juhtimine	16
3.1	Üldised riskitegurid	16
3.2	Riski hindamine – spetsiifilised tegurid koduvägivalla juhtumites	17
3.3	Riski juhtimine	18
4.0	Töö naistega	20
4.1	Miks jäävad mõned naised vägivaldsetesse suhetesse	20
4.2	Vahendid muutusteks	21
4.3	Koduvägivald ja lastekasvatus	25
5.0	Töö lastega	27
5.1	Levimus	27
5.2	Mõju lastele	28
5.3	Riski hindamine, rollid ja vastupanuvõime	31
5.4	Lastega koduvägivallast rääkimine	33
5.5	Sekkumismeetmed töös laste ja nende emadega	36
6.0	Töö meestega	40
6.1	Miks on mehed vägivaldsed?	40
6.2	Kohtusüsteemi reageerimise tähtsus	41
6.3	Rehabiliteerimise võimalused meestele	40
6.4	Oskused tööks meestega	46
7.0	Mida me välja jätsime?	47
Lisad		
Lisa 1	Vastav seadusandlus	48
Lisa 2	Partnerite uuringud seadusandluse ja praktika alal	50
Lisa 3	Kasulikud lingid ja veebilehed	61
Lisa 4	Riskitegurite kokkuvõte	64
Lisa 5	Koduvägivalla mõju lastele	69

Anthony Wills, Sihtasutuse Standing Together Against Domestic Violence tegevjuht, tuli antud valdkonda tööle üsna hiljuti. Endise Londoni politsei vanemkomissarina ta tunnistab, et töötas mitmeid aastaid suhteliselt väheste teadmistega koduvägivallast. „Oli kaks peamist põhjust, mis takistasid mind tegelemast koduvägivallaga minu politseikarjääri vältel: üheks oli see, et ma ei saanud sellest aru ja teiseks – et ma isegi ei mõelnud selle peale, et olukorra jaoks on olemas lahendus(i).”

Anthony on varem arvanud, et kui ohver ei taha oma elus mitte miskit muuta, siis politsei jõupingutused tema arvamuse muutmiseks poleks ära tasunud. Kuid ta oli siiski valel arvamusel. „Ma hakkasin mõistma, et ma võin midagi ette võtta; et vaneminspektori töö aitas mind ja et ma pidin midagi tegema selle asemel, et seda lihtsalt eirata, nagu ma olen seda varem teinud.”

(Intervjuu Anthony Wills'ga, Sihtasutuse Standing Together tegevjuht, September 2013.a.)

Statistika järgi kannatab Euroopas iga viies naine mõnda vägivalla tüüpi vähemalt kord elus. Paraku tekitatakse kõige levinumat ehk füüsilist vägivalda enamasti naise lähedase, reeglina seksuaalpartneri poolt.”

(Asepresident Viviane Reding, EU õigusküsimuste volinik, mai 2013)

1.0 Sissejuhatus; projekt „Putting Victims First!“

1.1 Projekti eesmärkideks oli:

- Välja töötada ja katsetada kompleksset koostöö mudelit koduvägivalla juhtumitega töötavatele professionaalidele, mis tõstaks ohvri vajadused ja huvid kõrgemale võrreldes toimepanijate ja ühiskondlike tavadega
- Tagada ohvri tõhusat juriidilist ja praktilist kaitset läbi laia abinõude valiku
- Kehtestada tõhusaid ja proportsionaalseid mehhanisme koduvägivalla ja selle taastekke ärahoidmiseks

Antud juhendi eesmärgiks ei ole mitte üksikasjalikult kirjeldada lastest või täiskasvanutest ohvrite või vägivalla toimepanijatega tehtavat tööd, vaid keskenduda nendel teguritel, milliseid on oluline silmas pidada asutuste- ja professionaalidevahelise praktilise tegevuse ja võrgustike arendamisel.

1.2 Projekti etapid

1. Seadusandluse, käitumise ja tavade kaardistamine

Itaalia partnerid, COIN, kaardistasid ära Eestis, Lätis ja Leedus kehtivad normid ning esitasid täielikud aruanded. Aruanded tõlgiti inglise keelde ning Eesti, Läti ja Leedu partnerite poolt valmistati ette presentatsioonid, mis on samuti saadaval Internetis.

2. Vahetusvisiidid ja soovitusel

Esimesed projektijuhtimiskohtumised korraldati Riias ja Valencias. Projektirühm arutas koolituse kavasid ja sisu ning leppis kokku edasise tegevuse.

3. Koolitusprogrammi koostamine kohtunike, prokuröride ja psühholoogide-sotsiaaltöötajate jaoks

Koolitusprogrammid töötati välja partnerite poolt pärast teist projektijuhtimiskohtumist Valencias. Koolitused viidi läbi Lätis, Leedus ja Eestis ning neist esimese osa korraldas Dermot Brady *London Probation Trust*'ist ning teise osa kolleegid Valencia kohalikust politseist (Policia Locale Valencia).

4. Juhtimine ja koordineerimine

Partnerid on jätkanud kohtumisi kogu projektide toimumisaja vältel. Juhtpartner kirjutab lõpparuannet, mis kajastab sealhulgas finants- ja välisauditi elemente. Lisaks valmistatakse ette koolituse põhiideesid üksikasjalikult seletav infomaterjal.

5. Teave/informatsioon ja levitamine

Pressiteated, veebilehed, käsiraamatud ja pressikonverentsid korraldatakse kommunikatsioonistrateegia osana.

1.3 Seadusandluse kaardistamine

Tervikliku ettekujutuse saamiseks Läti, Eesti ja Leedu seadusandlusest palun tutvuge iga riigi esindajate poolt PVF! Projekti osana ettevalmistatud ülevaadetokumentidega. Seadusandluse kaardistamine mängis koolituses ülitähtsat rolli, kuna üheks projekti eesmärgiks on parema arusaamise ja koostöö saavutamine kohtusüsteemi, politsei ja prokuröride vahel ühelt poolt ning psühholoogide, sotsiaaltöötajate, naiste advokaatide ja valitsusväliste ühingute vahel teiselt poolt. Kui nimetatud rühmad alustavad koostööd, tagab see parema abi koduvägivalla ohvritele. Palun tutvuge **Lisaga 1** täpsema informatsiooni saamiseks vastavate õigusaktide kohta.

1.4 Partnerite ülevaade seadusandluse ja hoiakute kohta

Kasutades küsitlusi ning kontrollrühmi ja individuaalseid intervjuusid, konsulteerisid partnerid oma kodumaal kehtiva seadusandluse ja hoiakute teemadel. Antud info oli tähtis koolituse sisu esitamiseks. Ülevaate tulemuste täielikud üksikasjad on saadaval juhtivagentuuri kodulehel ning tulemuste kokkuvõtet võib näha **Lisas 2**, "Partnerite ülevaade seadusandluse ja hoiakute kohta".

1.5 Koolituskava koostamine

Tulemuste ülevaate- ja arutelujärgselt koostati koolituskava. Toodi välja peamised koolitusteemad ning lepidi kokku, et koolitust hakatakse regulaarselt üle vaatama selle arenemise ja ajakohastamise käigus vastavalt õpilaste poolt väljendatavatele koolitusvajadustele. Kooskõlas algse kokkuleppega jäid koolituse põhiteemad samaks kogu aja vältel;

Teema 1 – Seadusandlus, käitumine ja tavad

- Koduvägivalla mõiste laiendamine kajastamaks ohvrite kogemuse keerukust.
- Uuringute tulemuste ülevaade kõikides partnerriikides.
- Õiguskaitsevahendite ja rahvusvahelise kogemuse võrdlemine ning kriitiline hindamine.
- Ohvrite ja kurjategijatega tehtava töö ning rahvusvahelise kogemuse võrdlemine ja kriitiline hindamine.
- Soovitava kogemuse arutamine partnerriikides.

- Ühiskonna suhtumise suunamine – mismoodi on see ohvrite kaitse ülitähtsaks komponendiks.
- Millised eelised on teavitatud ühiskonna suhtumises koduvägivalda.
- Mis takistab ühiskonna suhtumise muutmist? Teiste ametkondade õppetunnid ja vead, milliseid tuleb vältida.

Teema 2 – Koduvägivalla kogemus

Kes mida kellega teeb?

- Naiste koduvägivalla kogemus.
- Laste koduvägivalla kogemus.
- Meeste koduvägivalla kogemus.
- Koduvägivald täielikult ebaõnnestunud lastekasvatusena.
- Ohvri ja kurjategija psühholoogia.
- Vägivalla tsükkel. Kurjategija ja ohvri psüühilised omadused.
- Post-traumaatiline stressihäire.

Teema 3 - Sekkumismeetmed

Sekkumismeetmete põhjendused. Koduvägivalla lühi- ja pikaajalise mõju ning kulude arvestamine.

- Mis töötab ja mis on rahvusvaheliseks tõhususe tõestuseks.
- Naasmine ühiskonna suhtumise suunamisele.
- Töö naistega.
- Töö meestega.
- Töö lastega – vägivalla ohvritega. Vägivalda kogenud lapse psühholoogiline portree. Uurimisprotsessi eritingimused juhul kui ohvriks on laps.

Teema 4 - Erialadevaheline meeskonnatöö vägivalla juhtumi puhul

- Milliseid oskusi vajab asjatundja, kelle igapäevatöö on seotud koduvägivalla juhtumitega.
- Meeskonnatöö etapid, koduvägivalla juhtumite psühholoogiline ja emotsionaalne mõju meeskonnatöö arengule.

- Optimaalne mudel valdkondadevahelise koostöö loomiseks.
- Kõige iseloomulikud raskused valdkondadevahelise meeskonna töös.

Koolitus oli suunatud põhiteemadele, mis on siinkohal täpsemalt kirjeldatud 4 osas: koostöö, töö naistega, töö lastega ja töö meestega.

2.0 Koostöö; erinevate spetsialistide põhjalik töö kaitseb ohvreid

2.1 Sotsiaalsete hoiakute muutmine

On selgeid tõendeid, et hoiakud koduvägivalla suhtes Euroopas on muutunud. Muutused sotsiaalsetes hoiakutes toovad kaasa seadusandluse ning sotsiaalse töö praktika muudatusi ning vastupidi. The Special Eurobarometer-nimelist uuringut soopõhise vägivalla hoiakute teemal võetakse ette iga kümne aasta tagant. Uuringut nr. 344 võib leida aadressil

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf (inglise keeles)

Võrreldes EL'iga ei ole Balti vabariikides tervikuna nii palju inimesi, kes peavad koduvägivalda kuriteoks ning arvavad, et see peaks olema seaduse järgi karistatav. Vähemusi inimesi ei pea seksuaalset ja füüsilist vägivalda probleemiks. On ka palju erinevaid arvamusi selle kohta, miks see vägivald aset leiab. Enamik inimesi arvab, et see on tingitud uimastite või alkoholi tarvitamisest, vaesusest ja sotsiaalsest tõrjutusest või hoiakutest naiste suhtes. See on üks keerukas pilt. Paljud inimesed töötavad selle kallal, et lõpetada naistevastast vägivalda ning muudatused seadusandluses mängivad siinjuures suurt rolli. Selle näiteks on VALIULIENÉ kohtuasi LEEDU VABARIIGI vastu. Te võite leida kõik üksikasjad antud kohtuasja kohta aadressil

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117636#{"itemid":\["001-117636"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117636#{)

See tõi muudatusi Leedu seadusandlusesse, kuid tekitas ka ettearvamatuid tagajärgi. Politseid üleujutati tohutu arvu (19 000) kaebustega seaduse jõustumise esimese aasta jooksul ning asutus leidis, et olukord muutus raskelt hallatavaks.

Reageerimine koduvägivallale areneb Lätis, Leedus ja Eestis kiiresti. Antud ühiskonnad on läbinud kiireid sotsiaalseid ja majanduslikke muutusi ning arenguid ja peavad kohtuma rohkete väljakutsetega.

Koolitus algas lähtudes seisukohast, et hoiakute ja tavade muutmine on raske, kuid selle kasuks on väga tugevaid argumente. Uuringud näitavad, et hea asutustevaheline töö säästab elusid, parandab ohvrite jaoks tulemusi ning säästab riigi raha. On olemas vahendeid muudatuste tegemiseks ning kõige olulisemaks ressursiks on personali aeg ja valmisolek midagi muuta.

Meil on ülevaade praegusest olukorrast.

Meil on rahvusvaheliselt parimad töö mudelid.

Meil on kolleege, kes tahavad sama, mis sinagi.
Meil on valmisolek muudatuste tegemiseks.
Meil on aega, et mõelda välja, mida teha.
Aga kõige tähtsam, on see, et meil oled sina.

2.2 Asutustevaheline töö – ühiskonna suhtumise suunamine

On kaalukaid rahvusvahelisi tõendeid, et asutustevaheline töö on tõhus viis riskide maandamiseks ja inimeste ohutuse tagamiseks. Duluth'i mudel oli üks esimesi asutustevahelisi mudeleid (seda nimetati ka ühiskonna suunatud suhtumiseks) koduvägivalla praktikas ning muutmaks seda reaalsuseks töötati välja 8-punktiline kava.

1. Ühtse filosoofilise lähenemise loomine, mis tsentraliseeriks ohvri ohutust
2. Parimate tegevusjuhiste loomine asutuste jaoks
3. Võrgustike edendamine teenuste osutajate vahel
4. Seire ja jälgimise integreerimine süsteemi
5. Toetava kogukonna infrastruktuuri tagamine koduvägivalla ohvritele
6. Sanktsioonide ja rehabiliteerimise võimaluste tagamine toimepanijatele
7. Lastele vägivaldaga põhjustatud kahju kompenseerimine
8. Ühiskonna suhtumise suunamise arendamine lähtuvalt ohvrite vaatevinklist

Selliseid lähenemisi nimetatakse tihti “ökoloogilisteks mudeliteks”. Duluth'i mudelit juurutati paljudes erinevates riikides.

Järgmisel lehel on üks ökoloogilise lähenemise näide:

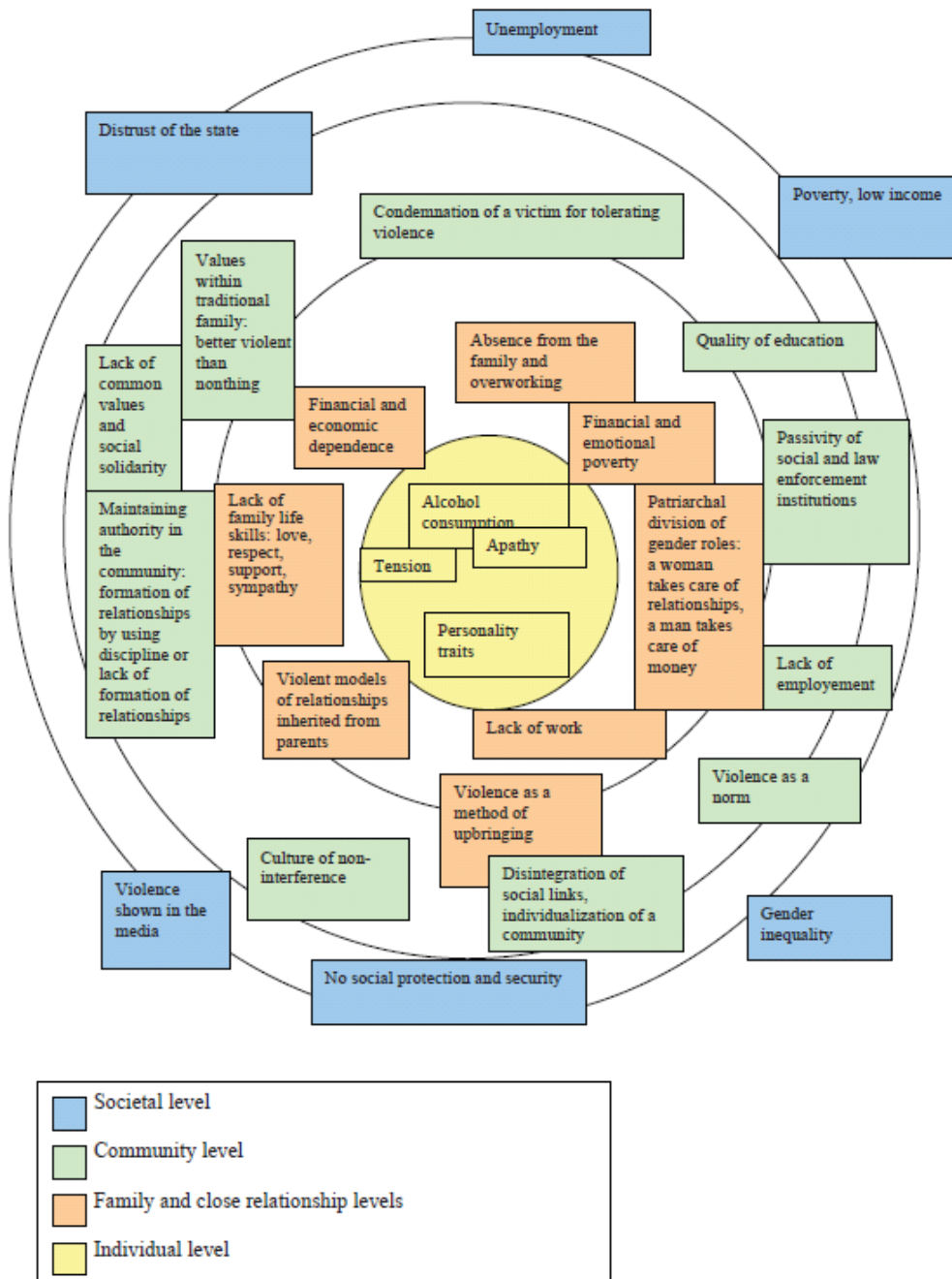
“Coordinated Community Response; Lt. Aivita Putniņa et al (2009) Health and Violence: A Study on the Situation in Latvia”.

Te võite leida selle aruande ja teisi kasulikke dokumente (koos tõlgetega) Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) kodulehel

<http://sgdatabase.unwomen.org/country.action>

[See lehekülj sisaldab palju kasulikku teavet koos tõlgetega mitmesse keelde. Seal on samuti individuaalseid eri riikidele pühendatud alamlehti ning seda võib kasutada võrdlemaks ja kõrvutamaks erinevate jurisdiktsioonide praktikat.](#)

Figure 3.1. Causes of domestic violence and the factors which can facilitate it using the ecological model

Ühiskonna suhtumise suunamine tõepoolest toimib Siin on üks Suurbritannia näide sellest, mida selle abil saavutada võib. IDVA on Independent Domestic Violence Advocate lühendiks ehk tähendab “sõltumatu kaitsja koduvägivalla asjus”. Siintoodud järeldused tulenevad uuringutest Asutustevahelise riski hindamise ühingu (ingl. MARACs) kohta – spetsialistide rühmade kohta, kes töötavad kõrget riski omavate koduvägivalla juhtumitega.

Kõiki uuringu järeldusi võib leida aadressil

http://www.caada.org.uk/commissioners/a_place_of_greater_safety.pdf

Peamised järeldused: kõrge riski muutumise tulemused

- 63% täiskasvanuid kõrge riski ohvreid teatavad väärkohtlemise lõppemisest. Seda tänu toetuse saamisele IDVA'lt
- IDVA'd teatavad riskitaseme alanemisest 74% ohvrite puhul
- 69% ohvreid tunnistavad, et nende elukvaliteet on paranenud
- Mida intensiivsem on toetus, seda parem on lõpptulemus ohvri jaoks
- Vaatamata tõsisele ressursside puudusele säästavad olemasolevad kõrge riski meetmed £2.90 iga kulutatud £1 kohta.

PVF! põhineb spetsialistidevahelise koostöö parandamisel. PVF töötab paralleelselt kriminaalõiguse süsteemiga ning koolitus koosneb kahest osast. Kriminaalõiguse süsteem on võti hoiakute muutmisel koduvägivalla suhtes ning vägivallatsejate vastutusele võtmisel, kuid see ei saa muuta kõike. On häid tõendeid selle kohta, mis juhtub kui kriminaalõiguse reageering ei toimi ning selgeid tõendeid, mida tuleb sellisel juhul ette võtta. Koolituse teise osa tähtsaks dokumendiks on EL'i politsei käsiraamat kahjust ülesaamisest koduvägivalla juhtumites. Käsiraamatus on toodud hulgaliselt selleteemalisi uuringuid ning see on saadaval aadressil

<http://www.eucpn.org/goodpractice/showdoc.asp?docid=296>

Mõned antud dokumendi põhipunktid räägivad, et parimad sekkumismeetmed

Põhinevad üliolulisel ametkondadevahelise koostöö aluspõhimõttel.

- Nende kasutamine on keskendunud ohvri ohutusele.
- Nad pigem hoolitsevad individuaalse juhtumipõhise lähenemise tagamise eest kui rakendavad “möödame kõiki ühe suuruse järgi” põhimõtet.
- Nad tagavad menetluse läbipaistvuse.

- Nad tegelevad ohvritega ja vastavad nende vajadustele maksimaalselt võimalikus mahus.

2.3 Koduvägivalla juhtumite arvu vähenemise tegurid

Ohvriga seotud tegurid

1. Hoiakud koduvägivalla ja ohvri süüdistamise suhtes.
 - a. Ühiskondlikud/kultuuripõhised/isiklikud (näiteks, varasem kogemus lapsepõlvest).
2. Emotsionaalse väärkohtlemise raskus ja ulatus ning selle kestev psüühiline mõju.
3. Väärkohtlemise mittetunnustamine või selle süvenemine ja enesesüüdistamine.
4. Ohvri hirm vägivallatseja ees koos süstemaatiliste ohutuse puudusega.
5. Majanduslikud, sotsiaalsed ja õiguslikud tegurid.
 - a. Sõltuvus väärkohtlejast
 - b. Majanduslik seisund
 - c. Õiguslik seisund ja juurdepääs õigusabile
 - d. Lapse eest vastutamise seisund
 - e. Sotsiaalne integratsioon ja toetus
 - f. Keele-ja suhtlusbarjäärid

Süsteemiga seotud tegurid

1. Negatiivne ettekujutus kriminaalõigussüsteemist või selle mistahes komponendist.
2. Ohvrite toetuse, õigusabi ja informatsiooni saadavus ja ligipääsetavus.
 - a. Suunamise süsteem.
 - b. Spetsialistide poolt tagatav tagasiside ja arengute jälgimine.
3. Süsteemi spetsialistidega seotud tegurid (politsei, prokuratuur, kohtud).
 - a. Varasemad kogemused süsteemiga
 - b. Osutatud teenuste spetsialiseerumine, prioritseerimine (tähtsuse järjekorda seadmine) ja koordineerimine.
 - c. Teenusteosutajate/spetsialistide pädevus ja pühendumus.
 - d. Kokkulangevuse tase ohvri ja kriminaalõigussüsteemi huvide vahel.

4. Ühiskonna teadlikkus ning koduvägivalla “kriminaliseerimise” lähenemise aktsepteerimine.

a. Meedia agitatsioon ja juhtimine.

5. Tõendite kogus ja kvaliteet, mis olid kogutud sõltumata tasemest ohvri ja politsei koostöös.

a. Ütluste, fotomaterjali ja vastuvõtuprotseduuride videosalvestamine.

b. Riski hindamise ja ohutuse planeerimise/tagamise protokollid.

d. Ohvri toetuse korraldus paralleelselt kriminaalõigussüsteemi funktsioonidega

4. Ohutusmeetmete kättesaadavuse võimalus.

a. Lähenemiskeelud, areteerimine/vahistamine, varjupaika minek.

Huvitav on märkida, et antud tegurid väldivad ohvrite endi süüdistamist nendes juhtumites ning keskenduvad muudele teguritele. Kuigi muutused on rasked, siis mõned inimesed räägivad, et üle aegade on jõupingutused üha rohkem asja väärt ja et meie taga on 30 aastat 100-aastasest projektist;

„Kurjategija kontroll ohvri üle võib muuta tõhusa sekkumise uskumatult raskeks ning aeganõudvaks korralikke ressursse mitteomava asutuse jaoks. Hea uudis on see, et meie üldstrateegia – õigussüsteemi kasutamine vägivalla peatamiseks – tõi palju positiivseid muudatusi, eriti mõrvade arvu languse. 1976. ja 2004. aasta vahel on abikaasade mõrvade arv langenud kokku 46% võrra. Oma partnerite poolt tapetud mustade meeste arv kahanes uskumatu 82% võrra, mustade naiste arv – 56% ning valgete meeste arv – 55% võrra. 1976. ja 1992. aasta vahel on ka raske vägivalla juhtumite arv langenud 48%. Vägivalla all kannatavate naiste ja nende laste ees olev reaalsus on tänapäeval väga erinev sellest, mis oli meie vanaemadel”

Praxis International (2010) *Blueprint for Safety*. Minnesota, US. See on saadaval kodulehel www.praxisinternational.org

Vaadeldes seda, kuidas süsteemid toimivad, peame me seda tegema mitte ainult poliitika tasandil, vaid ka asjaosaliste isikutevaheliste suhtluse tasandil. Mis siin üldjuhul aidata võib, on:

- Isikuomadused
- Personali pühendumine
- Avatud suhtlus meeskonnaga
- Koostöö võimaluste loomine
- Ühised eesmärgid
- Teiste meeskonnaliikmete austamine
- Kolleegide rollidest ja teadmistest arusaamine
- Avatus õppimisele

Koostööd takistavad tegurid võivad olla

- Asutustevahelised; erinevused rühmadele kättesaadavas võimuses ja ressurssides võivad mõjutada koostööd.
- Spetsialistidevahelised; tegelikud või tajutavad erinevused staatuses, koolituse tasemes ja oskustes võivad takistada meeskonna tõhusat koostööd ühise eesmärgi saavutamiseks.
- Isikutevahelised; osalejate rass, klass ja sugu võivad püstitada barjääre, mis takistavad suhtlemist ja koostööd.

Oluliste küsimuste seas milliseid Te peate esitama oma piirkonnas, võivad olla ka järgmised:

- Kas on soovi seda ellu viia – kui on, siis kes on teie kogukonna võtmeisikuteks?
- Advokaadid ja abivajajad peavad olema selle protsessi keskpunktiks – kuidas Te plaanite seda saavutada?
- Kes hakkab jõupingutusi juhtima?
- Kas Teil on võimalik kutsuda asutuse kõrgemad esindajad kohtumisele ja leppida nendega kokku tuleviku plaanides?
- Kui on, siis hakake vaatama tegutsemisviise ja arenguid ohvrite vaatenurgast
- Olge kõigele avatud, mitte eralduv. Kutsuge teisi ja olgu nad terertulnud.
- Mõelge jätkusuutlikkuse peale. Kuidas seda tagada?

Spetsialistidevaheline koostöö on lai teema! Te leiate palju infot mis hõlmab laialdase spetsialistidevahelise koostööga seotud teemade valikut Against Violence and Abuse (AVA) (ehk Vägivalla ja väärkohtlemise vastase projekti) kodulehel

<http://www.avaproject.org.uk/> (inglise keeles).

On ka mitmeid projekte, mis on loetletud Daphne Toolkit veebilehel ning võivad huvi pakkuda ja ka nüüd on nad tõlgitud mitmesse erinevasse keelde:

http://ec.europa.eu/justice_home/daphnetoolkit/html/welcome/dpt_welcome_en.html

3.0 Riski hindamine ja juhtimine

3.1 Üldised riskitegurid

PVF projekti alguses valmistati ette „Euroopa riski hindamise käsiraamat“ (juuli 2013). See on suurepärase vahend ning seda võib tasuta allalaadida (saksa, inglise, prantsuse ja läti keeles) aadressil

http://e-maria.eu/?page_id=257

Riskitegureid loetakse „isiku omadusteks või kalduvusteks, mis suurendavad haiguse või vigastuse tekkimise tõenäosust“ (Maailma Terviseorganisatsioon [WHO], 2012)¹² või „omadusteks, mis tõstavad kordusrünnaku tõenäosust“ (Gondolf, 2002)¹³.

Suurbritannia Siseministeeriumi tõsise kahju tekitamise ohu riski definitsiooniks on „risk, mis on eluohtlik ja/või traumaatiline ning millest taastumine, kas füüsiline või psüühiline, on eeldatavalt raske või võimatu“.

Riskitegurid võivad olla staatilised või dünaamilised. Staatilise ehk muutumatu teguri näiteks on varasema lähisuhte-/koduvägivalla ajalugu. Dünaamilised tegurid on need, mis võivad muutuda. Siinkohal võib näiteks tuua lahkuminekut suhte lõpus. Kuna riskitegurid muutuvad, peame riskianalüüsi järjepidevalt üle vaatama. See, mis on tõsi täna, võib homme muutuda.

Vägivallaga seotud riskid on meeste ja naiste puhul väga erinevad:

- Üldiselt on mehed suurema riski all kodust väljaspool, naised aga kodus viibides.
- Kõikide tüüpide üldrisk on reeglina suurem noorte meeste puhul.
- Nooremad naised, eriti need, kes kasvatavad lapsi, on suurima koduvägivalla riski all. Sotsiaalsed tegurid mängivad tähtsat rolli. Milline on elukogemus?
- Näiteks, USA-s tapavad lapsi kasvatavad naised, kes viibisid pikaajalises suhtes, oma partneri suurema tõenäosusega. Suurbritannias on noorematel lapsi kasvatavatel naised, kes on kooselus ja rendivad elamispiinda, suurim risk sattuda koduvägivalla ohvriks. Kuid koduvägivald leiab aset kõikide sotsiaal-majanduslikes rühmades.

Mitte kogu vägivald ei ole inimeste suhetes ühesugune. Me vaatleme erinevaid vägivalla tüpoloogiaid töös meestega, kuid olukordade arvestamine, kus vägivald aset leiab, on samuti väga oluline. Ühes väga autoriteetses koduvägivallateemalises uuringus (Johnson, M. P. (2006). "Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence". *Violence Against Women* **12** (11): 1003–1018.) pakkus Johnson välja 4 kategooriat:

- Tavaline paarisuhte vägivald (mõlemad on vägivaldsed, kuid ilma kontrollita).
- Intiimne terrorism (kõige ohtlikum ja kontrollivam vägivalla vorm).

- Vägivaldne vastuhakk (enesekaitse).
- Vastastikune vägivaldne kontroll (harv juhus).

On selge, et riski hindamine on erinevates kohtades erinev. Paremoreks vaadelda seda professionaalse hinnangu struktureerimise viisina, mitte lihtsate vastustega kontrollnimekirjana. Samuti tuleb mõelda kaitsetegurite peale.

Kaitsetegurid on need tingimused, atribuudid või elemendid, mille olemasolul võib vähendada või kõrvaldada riski või leevendada kaitsmatuse tingimusi. Kaitsetegurite näideteks on ohutuskava koostamine, sõprade, perekonna või professionaalide võrgustiku toetus.

3.2 Riski hindamine – spetsiifilised riskitegurid koduvägivalla juhtumites

Üldjuhendid riski hindamiseks

Euroopa riski hindamise käsiraamat räägib, et

- riski hindamine on protsess, mida võib teostada üksnes koostöös ohvritega;
- tuleb arvestada ohvrite hinnangutega oma ohutuse- ja riskitasemetest. Uuringud näitavad, et ohvrid hindavad oma riskitasemeid kõige täpsemini;
- ohvreid tuleb kuulata ilma ründaja, perekonna ja/või kogukonna liikmete juuresolekuta;
- lastele tuleb anda võimalus rääkida;
- spetsialistid vastutavad ründajate riski hindamise, juhtimise ja järelevalve eest;
- kui tegemist on olulise riskiga lastele, peavad spetsialistid vaatlema ja leppima kokku parimaid protseduure laste turvalisuse ja kaitse tagamiseks;
- tähtis on selgitada riski hindamise ja juhtimise protsessi piire;
- ei tohi anda ebatõenäoseid või ebarealseid lubadusi.

On olemas mitmeid riski hindamise vahendeid, mida toetavad head teaduslikud uuringuid ja töendid. Peamiste vahendite ülevaadet võib leida Euroopa riski hindamise käsiraamatust. Siinkohal on tehtud selgeks, et riskianalüüsi instrumente TULEB RAKENDADA NENDES RIIKIDES, KUS NEID KASUTATAKSE.

Te võite leida lisainformatsiooni riski hindamise kohta *Women Against Violence in Europe* ehk Naised vägivalla vastu Euroopas (Wave) kodulehelt. See on üheks suurepäraseks infoallikaks ja abivahendiks soopõhise vägivallaga tegelemisel ning seda tasub lähimalt uurida!

<http://78.142.150.50/content/p-r-o-t-e-c-t-resources-risk-assessment-0%20>

Koolituse eesmärkide saavutamiseks kasutasime ACPO/DASH riskianalüüsi vahendit. DASH (2009) mudelit arendas Association of Chief Police Officers (ACPO) nimel Laura Richards ning tegi seda koostöös Coordinated Action Against Domestic Abuse (CAADA). See on laialt kasutatav näiteks Suurbritannias ning on saadaval aadressil

<http://www.dashriskchecklist.co.uk/>

Laura Richard arvab:

„Riski tuvastamine ja hindamine ei ole ennustatav protsess ning maailmas puudub täpne protseduur, arvutamaks või ennetamaks, millised juhtumid lõppevad mõrva või edasiste rünnakute ja kahjuga.

Pigem on tuvastamise ja riskianalüüsi aluseks struktureeritud spetsialisti hinnang.

See pole aga lollikindel!”

Kuid mitmeid tegureid tuvastatakse järjekindlalt kõikides riskianalüüsides ja me teame, et nendega on oluline arvestada.

Täieliku töövahendi (inglise keeles) võib leida aadressil

<http://www.dashriskchecklist.co.uk/uploads/pdfs/DASH%202009.pdf>

Riskitegurite väljavõtte on esitatud **Lisas 4**.

3.3 Riski juhtimine

Kuigi riskianalüüs on selgelt tähtis, on see kasutu ilma riskijuhtimise strateegiata. Meie vaadeldavas mudelis pakutakse järgmisi juhtimisvõimalusi:

- **R**emove (Eemalda): kahtlusaluse kinnipidamine ja vahi alla võtmise tagamine.
- **A**void (Väljdi): ohvri/oluliste tunnistajate ümbermajutamine või paigutamine varjupaika või kahtlusalusele tundmatule aadressile.
- **R**educe (Vähenda): ühine sekkumine, ohvri ohutuse planeerimine, vägivaldsete eesmärgi raskendamine ja õiguslike kaitsevahendite kasutamine, s.o kausjoni tingimused, tõkendid jne.
- **A**cept (Tunnista): järjepidev RA mudelist kinnipidamine, sekkumismeetmete planeerimine, toetus ja ohvri nõusolek, kurjategija sihtprofiilid ennetava eesmärkide püstitamise raames või mitmeasutuselise foorumi formaat.

Riskijuhtimise oluliseks osaks on ohutuse planeerimine. See võimaldab naistel teatud määral kontrollida nende olukorda ning aidata juhtida nende endi riske. Taastumaks negatiivsetest kogemustest, vajavad inimesed:

- Lootust
- turvalist vägivallavaba eksistentsi
- kindlat “mina” tunnet
- toetavaid suhteid
- julgustust ja kaasatust
- toimetulekustrateegiaid
- tähendust

Internetist võib leida mitmeid tasuta ohutuse planeerimise materjale. Parimate seas (kuid see pole kindlasti ainus) on USA Riikliku Koduvägivalla Valvetelefoni lehekülge aadressil

<http://www.thehotline.org/help/path-to-safety/>

Töötades kellegagi, koostamaks ohutuskava, peate mõtlema nii nendele naistele, kes kavatsevad jääda oma suhetesse, ning nende kodudele, kui ka nendele, kes soovivad lahkuda. Valvetelefoni ohutuskavad sisaldavad juhiseid rasedate ja lastega vanemate ohutuse planeerimise kohta.

4.0 Töö naistega

4.1 Miks jäävad mõned naised vägivaldsetesse suhetesse

Spetsialistidel on mõnikord raske mõista, miks naised teevad ühe või teise valiku. Spetsialistidel on samuti raske välja selgitada, miks naine võib vägivaldsesse suhetesse jääda. Tegelikult mitte kõik naised ei jää ja mitte kõik naised ei lahku. Me peame paremini üritama mõista tema valikuid. Mistahes muutus on raske ja kui naise elukvaliteet pärast lahkumist on halvem võrreldes sellega kui ta jääb, siis ei ole tal lahkumiseks õiget motivatsiooni. Kui naistelt selle kohta küsitakse, viitavad nad mitmele tegurile. Te võite leida selle kohta palju infot Internetis, kuid siin on üks näide Women's Aid'ilt – suurimalt varjupaigamajutuse pakkujalt Suurbritannias. Artikli täisteksti võib leida aadressil

<http://www.womensaid.org.uk/domestic-violence-articles.asp?section=00010001002200410001&itemid=1277>

Põhjused, miks naine ei pruugi lahkumiseks valmis olla:

Ta võib jätkuvalt armastada oma partnerit ja loota, et olukord muutub (paljud naised ei taha ilmtingimata suhtest lahkuda, nad lihtsalt tahavad, et vägivald lõppeks).

Ta võib tunda häbi juhtunu pärast või uskuda, et ta oli selles ise süüdi.

Ta võib karta tulevikku (et kuhu ta läheb, mida ta raha teenimiseks teeb, kas ta peab ennast igavesti peitma ja mis lastega juhtub).

Ta võib muretseda raha ning enda ja laste toetamise pärast.

Ta võib tunda ennast liiga kurnatuna või ebakindlana mistahes otsuste tegemiseks.

Ta võib olla isoleeritud oma perest ja sõpradest või on takistatud kodust lahkumine või abi kutsumine.

Ta võib mitte teada kuhu pöörduda.

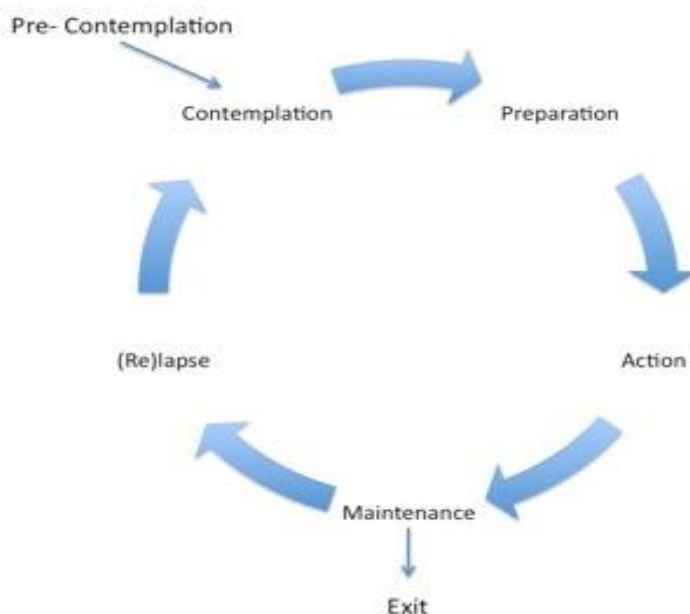
Ta võib kannatada väärkohtlemisest tingitud madala enesehinnangu all.

Ta võib arvata, et laste heaks on parem jääda (näiteks, tahab lastele isa ja/või hoida ära üksikema nimega seotud häbimärki).

4.2 Vahendid muutusteks

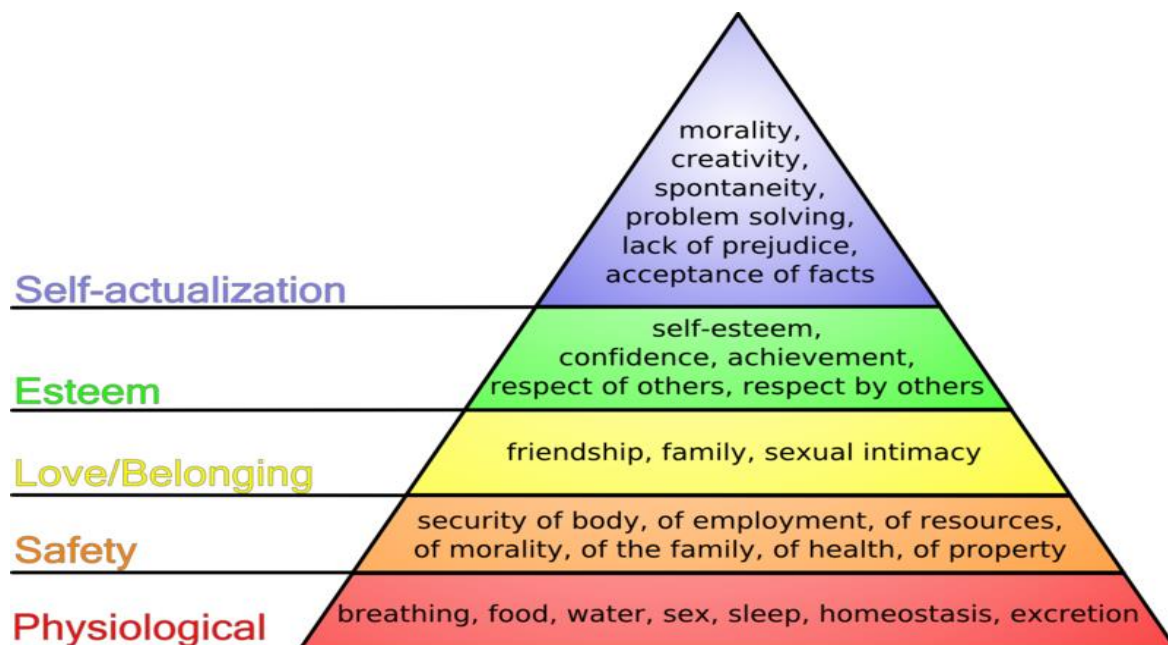
Siin on toodud mõned rakendatavad mudelid. Need mudelid ei ole täiuslikud, kuid nad pakuvad võimalusi mõtlemise ja tegutsemise korraldamiseks. Pakutavad mudelid ja nende kasutamise võimalused on loetletud järgmistel lehekülgedel.

Muutuste tsükkel, Prochaska ja DiClemente. See on üks väga laialt kasutatav sotsiaaltöö mudel. Seda kasutatakse enamasti töötamiseks üksikisikutega, kuid sellel on ka teisi rakendamise võimalusi. See kirjeldab muutmise protsessi ja etappe, mida inimesed tavaliselt läbivad.

Antud mudel sobib hästi väljaselgitamiseks, mis protsessi etapil inimne või asutus tõe poolest võiks olla. Ei ole mõtet oodata inimeselt või asutuselt muudatuste tegemist kui nad arvavad, et probleemi pole olemaski. Kasutage seda mudelit mõtlemaks selle peale, mida Te võiksite teha, et aidata inimest või asutust liikumisel järgmisse etappi.

Järgmiseks mudeliks on **Maslow vajaduste hierarhia**. Me saame seda kasutada hea võimalusena panna süsteemi andmed kokku inimese vajaduste mudeliga. Jällegi me võime mudeli puudust kritiseerida selles osas, et inimesed kahjuks ei arene lineaarselt läbi teatud tasemet. Samas ilma esimese taseme – toidu, riiete ja varjupaigata – ei ole võimalik saavutada ka järgmist ehk turvalisust ja ohutust ja nii edasi.

*1. Eneseteostus – moraalsus, loomingulisus, spontaansus, probleemide lahendamine, eelarvamuste puudumine, faktide aktsepteerimine

2. Tunnustus – enesehinnang, enesekindlus, saavutused, teiste lugupidamine, lugupidamine teiste poolt

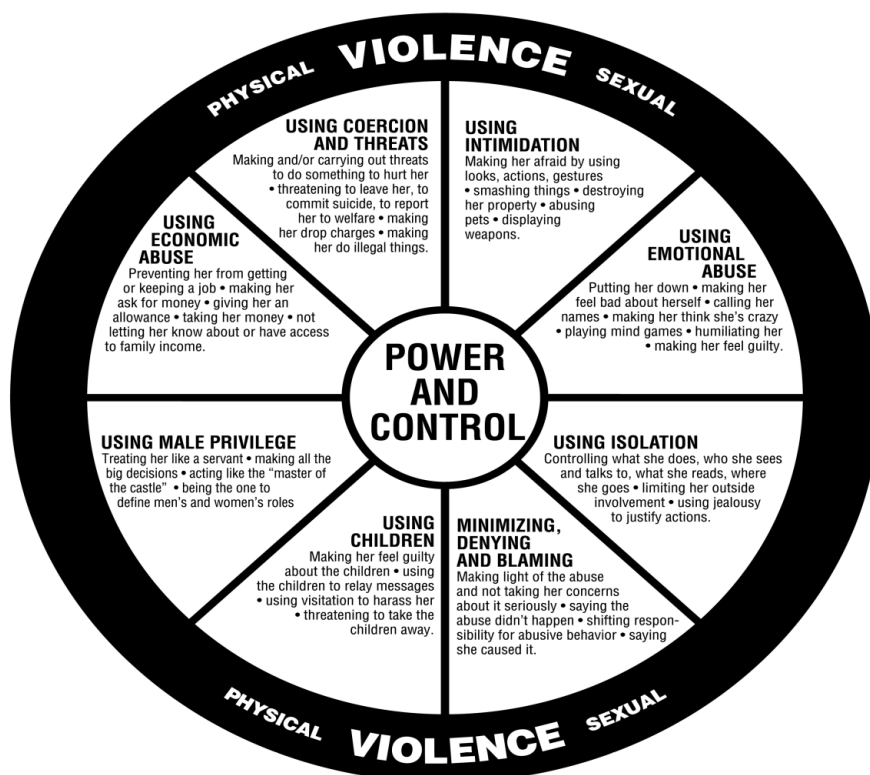
3. Armastus/kuuluvus – sõprus, perekond, seksuaalne intiimsus

4. Ohutus – iseenda, töökoha, elatusvahendite, kõlbluse, perekonna, tervise ja omandi turvalisus

5. Füsioloogilised vajadused – hingamine, toit, vesi, seks, uni, sisekeskkonna stabiilsus, eritised

See on abiks töös inimestega kui mõtteviis, kuidas nad täidavad oma partneri või laste vajadusi. Kui alumisi tasemeid ei rahuldata, siis on ka kõrgemaid tasemeid palju raskem saavutada. Kui keegi arvab, et kõrgemad tasemed on juba saavutatud, kuid Te teate, et laps ei tunne ennast kodus turvalisena, siis võib see käivitada vajaliku arutelu.

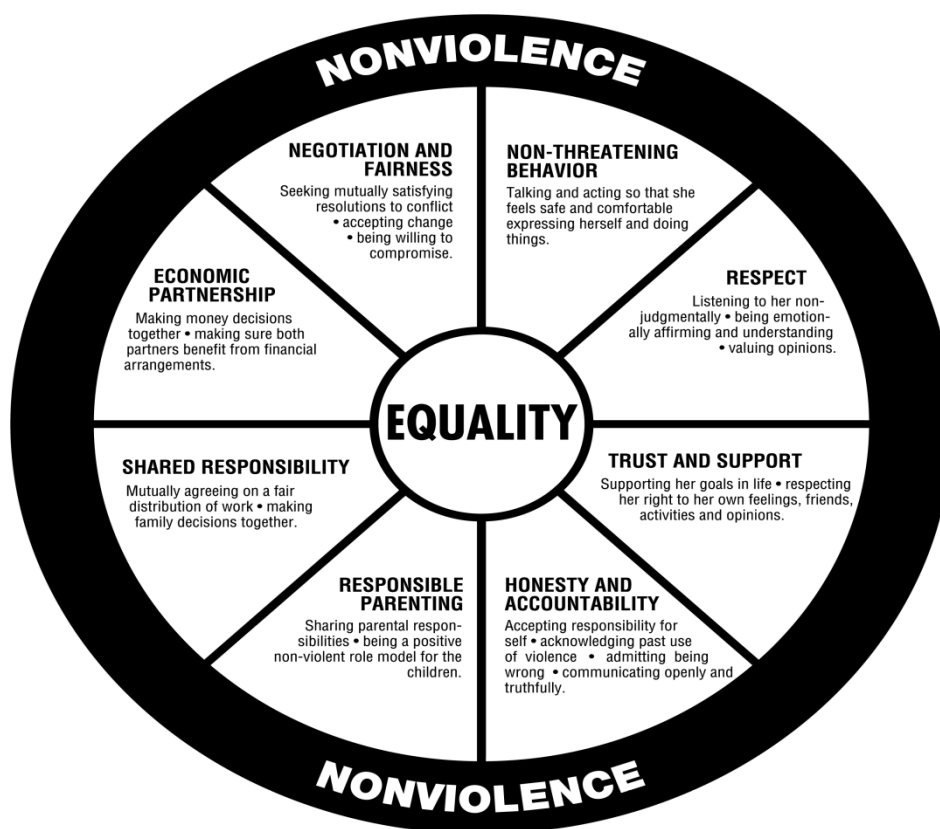
Järgmisena on meil Duluth'i võimu ja kontrolli ning võrdsuse ringid. Antud ringid annavad meile koduvägivalda kogemuste jaotuse, mis koostati rea küsitluste ja jälgimisrühmast varjupaika kasutanud naiste info baasil Duluth'is, Minnesotas USA-s. Nad laiendavad koduvägivalda mõistet ning on laialt tuntud vahendiks koduvägivalda sekkumistes. Nende ringide kasutamine aitab naistel tihti mõtestada oma kogemusi.

DOMESTIC ABUSE INTERVENTION PROJECT

202 East Superior Street
 Duluth, Minnesota 55802
 218-722-2781
www.duluth-model.org

Ringidel on ka mõningaid puudusi. Mõned ütlevad, et need põhinevad teatud naiste rühmal (varjupaiga teenuse kasutajad) ning seetõttu ei esinda kõiki koduvägivalla kogejaid. Duluth'i mudel oli esimeseks asutustevahelise töö mudeliks ning isegi kui nad ei saanud kõike õigesti paika panna, saab neist siiski palju õppida. Võimu ja kontrolli ring käib samuti võrdsuse ringiga koos. Kui me teame, mida soovime muuta, aitab see meil aru saada, mis suunas liikuda tuleb.

DOMESTIC ABUSE INTERVENTION PROJECT
202 East Superior Street
Duluth, Minnesota 55802
218-722-2781
www.duluth-model.org

Te leaite rohkem infot Duluth'i mudeli kohta aadressil

<http://www.theduluthmodel.org/>

Antud vahendid võivad aidata meil kujundada suhteid nende inimestega, kellega me tegeleme. Siiski on selge, et mitte kõikide naiste kogemused ei ole samad. Kui me oleme olukorras, kus on suured vajadused väheste vahendite juures, tuleb mõelda sellele, kuidas neid vahendeid ära jaotada. Eelkõige peame jälgima riski. Tähtis on teada, millised juhtumid on kõige ohtlikumad ja kuhu me peame viivitamatult sekkuma. Kindlasti ei tähenda see, et me peame ignoreerima neid juhtumeid, kus risk ei tundu nii kõrge või vahetu olevat, kuid me peame teadma, millistel juhtudel on tõenäoliselt halvimal tulemusel.

4.3 Koduvägivald ja lastekasvatus

Perekondades toimuv koduvägivald omab tohutut mõju lastekasvatusele. Vägivallatseja võib seda kasutada erinevatel viisidel, mis on vahetult seotud lastekasvatusega:

- Väidab, et vägivald põhjuseks on laste halb käitumine.
- Julgustab lapsi teist vanemat solvama.
- Ähvardab vägivaldaga lapsi ja/või nende lemmikloomi.
- Kaasab lapse negatiivsesse vestlusesse nende ema kohta.
- Pikaajaline kohtumenetlus eestkoste ja kokkusaamise asjus, kuigi varem on vägivallatseja näidanud laste vastu vähest huvi.
- Hoiab lapsi pantvangis või röövib nad, üritades nii karistada ohvrit või saavutada järeleandlikkust.

Koduvägivallatsejad võivad segada või häirida lastekasvatust mitmel viisil, näiteks:

- Takistab ema haige/erutatud/ehmunud lapse eest hoolitsemast.
- Pärast rünnakut kui laps sai haiget, sisendab lapsele, et ema ei ole usaldusväärne vanem.
- Kontrolli kaotamine lastekasvatases.
- Vanema rolli karm ja sagedane kriitika.
- Rahaliste vahendite/tervishoiuteenustele ligipääsu kontroll.
- Ei lase lastel emaga suhelda.
- Kalduvus muuta lastekasvatuse stiili vägivallatseja juuresolekul.
- Karm lastekasvatus kaitse eesmärgil.
- Lapse pahameel ema üle/ kas aktsepteerida väärkohtlemist või võidelda selle vastu.... kas lahkuda / jääda.
- Kalduvus aja jooksul distantseeruda isast (memmekas).
- Rünnakud emadele (pärast lahkuminekut).

Emad võivad olla väärkohtlemise tõttu lapsekasvatuses ebajärjekindlad, leida laste kasvatamises rohkem stressi ning mõned neist võivad isa juuresolekul käituda lastega oluliselt karmimalt (Holden & Ritchie 1991)

Kuid tihti on nii, et süsteemid kipuvad keskenduma lastekaitse kontekstis just naistele ja meestel ei ole siis mingit sõnaõigust. See võib olla tingitud asjaolust, et naised vastavad abipakkumisele suurema tõenäosusega või lihtsamini öeldes – nad on suurema tõenäosusega laste peamiseks hooldajaks ning seetõttu paremini nähtavad spetsialistidele.

Kui me aga suuname kogu vastutuse laste kaitsmise eest naistele, siis see

- ignoreerib vägivaldsete;
- ignoreerib kõrgendatud lahkuminekku riski;
- ignoreerib jätkuvat väärkohtlemist suhte jooksul;
- ignoreerib koduvägivalla mõju ja kasutatavaid toimetuleku strateegiaid;
- see mängib kokku vägivaldsete “vabanduste” või “seletustega” väärkohtlemiseks (ta jõi, ta on halb ema jne).

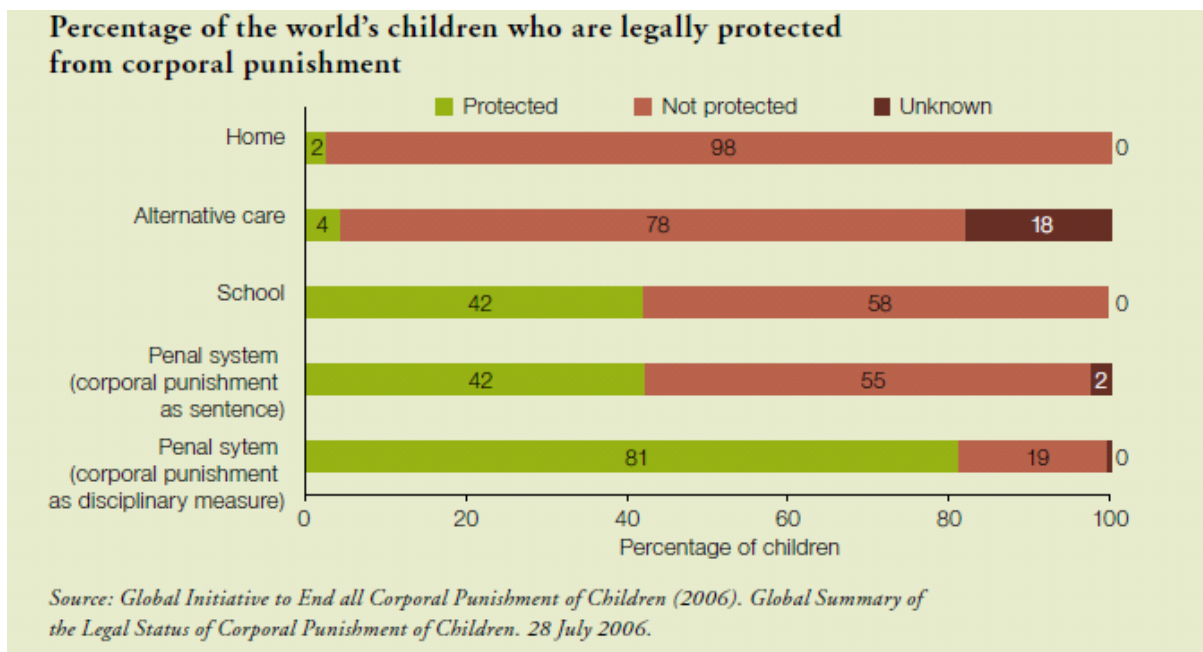
Kõige paremaks lastekaitse vormiks on naiste kaitsmine!

5.0 Töö lastega

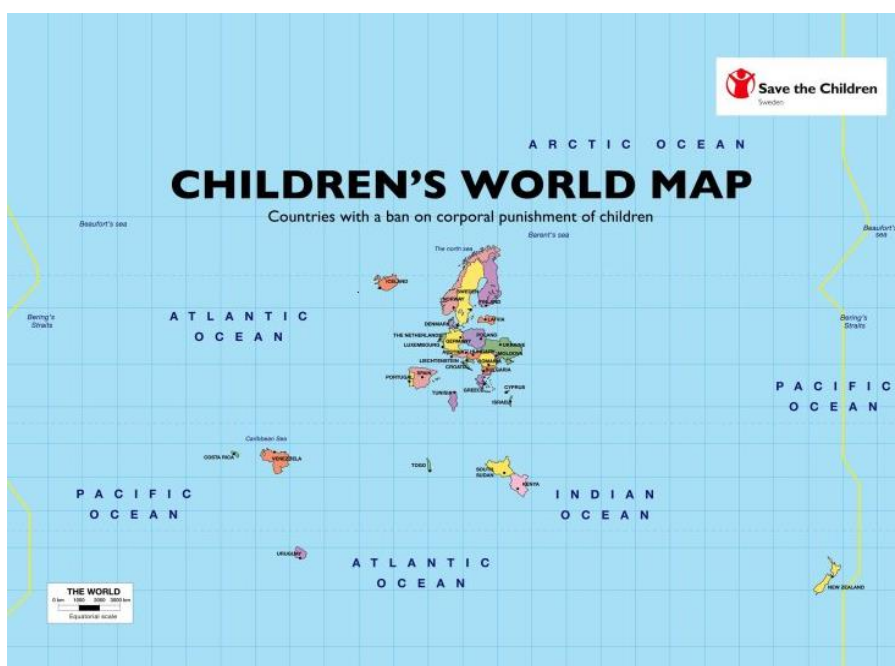
„Ta kippus mind eemale lükkama ja lööma... mistõttu ma kutsusin politsei. Ta on kõik minu sünnipäevad ära rikkunud.“ (Sarah, 7-aastane)

5.1 Levimus

Vägivald laste suhtes, sealhulgas koduvägivald, on ülemaailmne probleem. Enamikus riikides on vägivald laste suhtes ihunuhtlusena seaduslik.

Teine võimalus selle vaatlemiseks;

ÜRO teatab, et 133–275 miljonit last üle maailma kogevad koduvägivalda. Ainult 4 EL-liikmesriigis (Suurbritannia, Holland, Prantsusmaa ja Hispaania) teevad kulud kokku 38 miljardit eurot. EL-i tegevuskava lapse õiguste alal paneb rõhku **haavatavate** laste kaitsele ja laste suhtes igasuguste vägivalda vormide kõrvaldamisele. Selle reaalsuseks muutmiseks vajame lapsesõbralikke kohtusüsteeme.

Tähtsateks õigusaktideks kõnealusel teemal on direktiiv 2011/92/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust, ja direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded. Lisainfo nimetatud direktiivide kohta aadressil

<http://ec.europa.eu/justice/criminal/victims/>

Me ei tea, kui palju lapsi puutuvad kokku koduvägivaldaga Balti riikides. Suurbritannias on kuni 25% lastest olnud koduvägivalda „tunnistajateks”. Koduvägivald on enamlevinud laste väärkohtlemise kõigist vormidest ning paljud koduvägivalda juhtumid on samuti laste väärkohtlemisega vahetult seotud. Me peame olema ettevaatlikud sõnaga “tunnistamine”, kuigi õiget mõistet on raske leida. Kui perekonnas on koduvägivalda, on lapsed sellesse mitmel viisil kaasatud ning peavad tegema valikuid selle kohta, mida nad teavad ja mida mitte. Kõige tähtsam on see, et nad peavad tegema valikuid olukordades, mida nad ei saa kontrollida. Me peame mõtlema ka sellele, kuidas erinevad asutused reageerivad.

Laste väärkohtlemise risk iseenesest on juba teatud mõttes laste väärkohtlemine. Lapsed ei pea nägema oma vanemaid riidlemas või kuulama, kuidas nende ema pekstakse või vigastatakse või kuidas nende isa viiakse politseisse. Me samuti teame, et

- just meessoost koduvägivaldasejad suurema tõenäosusega väärkohtlevad ka lapsi ning teevad seda karmimalt.
- mida karmim on koduvägivald, seda karmim on laste väärkohtlemine samas kontekstis.
- lapsed võivad kogeda mitmeid väärkohtlemise vorme.

Kokkuvõttes me peame arvestama järgmisega:

- Samaaegne koduvägivald ja lapse väärkohtlemise esinemine
- Mõju vanemlikele võimetele.
- Mõju laste arengule.
- Täiendavate probleemide risk.
- Vastupanuvõime, otsene töö, süsteemi reaktsioonid.

5.2 Mõju lastele

Lapsi kaasatakse koduvägivalda erineval viisil. Vägivalla viisid laste suhtes võivad olla järgmised, kuid nimekiri nendega ei piirdu:

- Viibivad samas ruumis vägivalda toimumise ajal.
- Kuulevad sündmusi pealt kõrvaltoast.
- Näevad füüsilise rünnaku tõttu tekkinud vigastusi täiskasvanul või kahjustatud vara.
- Saavad haiget, üritades sekkuda.
- Neid kasutatakse pandiks või nendega ähvardatakse, eriti peale lahkuminekut.
- Muutuvad vahetuks väärkohtlemise objektiks, väärkohtlemine võib olla füüsiline, seksuaalne, emotsionaalne või koosneda mitmest vormist.

Vaadeldes mõju vorme lastele, on ülitähtis arvestada nendega ka lapse arengu seisukohast. Mõju tasemed võivad oluliselt erineda sellest sõltuvalt, kas tegemist on väikelapse või teismelisega. Erinevas eas ja erinevatel arenguetappidel on lastel erinevad vajadused ja toimetulekumehhanismid. Alustuseks on oluline mõelda sellele, kui vana see laps on ja mida me tavaliselt ootame temavanuselt lapselt tegevuste või õppimise osas.

Mõjud on laiaulatuslikud:

- Väärkohtlemise tunnistajateks olnud lastel on 2,5 korda sagedamini käitumuslikke, emotsionaalseid ja sotsiaalseid probleeme, võrreldes vägivaldatute perekondadega.
- Lapsed, keda on füüsiliselt väärkoheldud ning kes on olnud vägivalda tunnistajaks, demonstreerivad kõrgemaid käitumuslikke ja emotsionaalseid häireid.
- Mõned demonstreerivad „eksternaliseeritud käitumist” (agressiivsus või suhtlemise vältimine).
- Vägivaldaga kogunud lapsed võivad demonstreerida ka „internaliseeritud käitumist” (depressioon, ärevus/rahutus).
- Kognitiivsed võimed on samuti mõjutatud – nõrgad õpitulemused.
- Lapsed, kes sekkuvad, kipuvad hiljem näitama käitumises halvemaid tulemusi, võrreldes nendega, kes lähevad peitu ja püüavad ennast kaitsta.

Lisas 5 on toodud potentsiaalsete mõjude loetelu erinevas vanuses lastele. Esitatud loetelu ei ole ammendav. Lastega töötades peame alati mõtlema, milline on olukord selle konkreetse lapse jaoks. Kas selle lapse kogemused on samad kui tema õdedel ja vendadel? Mida me saame teha, et teda aidata?

Erilist tähelepanu tuleb pöörata sellele, milline on vägivalda mõju rasedatele naistele ja imikutele/väikelastele. Me teame, et see on koduvägivalda jaoks kõrgendatud riskiga periood. Mainitud teemal on olemas kindlad rahvusvahelised uuringud. Suurbritannias:

- 30% koduvägivallast algab või süveneb raseduse ajal.
- Iga 4.–9. naist 100-st väärkoheldakse raseduse ajal ja/või raseduse järgselt.
- Väärkohtlemise korral on 15 korda kõrgem nürisünnitamise oht.
- Kõrgem on mõõduka kuni karmi vägivalda risk ning mõrva risk.
- Seksuaalselt väärkoheldud naistel oli suurema tõenäosusega keelatud kasutada rasestumisvastaseid vahendeid nende partnerite poolt.

Tõsiseid probleeme on meil, vaadeldes väikelaste varajast arengut. See on suurte muutuste aeg. Mõnikord vanemad ei arva, et nende koduvägivald mõjutab nende lapsi. Suutmatus oma kogemustest rääkida või neid kirjeldada, ei ole sama, kui mõjutamata olla!

- Neuronid ja sünapssid moodustuvad esimesel 3 aastal.
- Erinevad aju osad arenevad nende vastava/kohase stimulatsiooni juures.
- Pidev stress mõjutab aju varast arengut.
- Hüljatud või väärkoheldud lapsed, isegi emaihus (*in utero*), võivad omada ebanormaalse ajuarengu mustreid kestva trauma mõju all viibimise tõttu
- Ülitõsiste traumade mõju all viibimine võib muuta ajukorraldust, mis toob kaasa raskusi stressidega toimetulekul hilisemas elus
- Steroidhormoon kortisooli kõrgendatud tasemed on inimeste normaalseks reaktsiooniks stressile.
- Sagedane ja kestav kõrgendatud kortisooli tasemete juures viibimine võib mõjutada aju peamise stressi reguleerimise süsteemi arengut kas tõstes stressi tagasiside süsteemi (mille tulemuseks on hüperaktiivsus, krooniline hirm ja rahutus, kehv tuju ja tähelepanu häired) või alandades seda ja tekitades depressiooni.

Siin tuleb meil ettevaatlik olla; kokkupuude ülitõsiste traumadega omab negatiivset mõju arengule, kuid see ei pruugi olla tõsi enamiku juhtumite puhul, millega me töötame. Kuigi on see üheks aspektiks, millega peame arvestama.

Kokkuvõttes, lapsed võivad õppida väga negatiivseid asju (inim)suhete kohta ning me peame mõtlema sellele, kuidas töötada nende lastega, kes usuvad, et:

- Vägivald ja ähvardused võimaldavad sulle saada, mida tahad.
- Inimesel on kaks valikut – kas olla vägivallatseja või ohver.
- Ohvrid on vägivallas ise süüdi.
- Kuigi inimesed teevad teistele haiget, ei ole neil selle pärast probleeme.
- Naised on nõrgad, abitud, ebakompetentsed, rumalad või vägivaldsed.
- Viha põhjustab vägivalda või joomine põhjustab vägivalda.
- Inimesed, kes armastavad sind, võivad sulle samuti haiget teha.
- Viha tuleb maha suruda, muidu see võib kontrolli alt ära minna.
- Ebatervislikud, ebavõrdsed suhted on normaalsed või aktsepteeritavad.
- Mehed on liidrid ja võivad kontrollida naiste elu.
- Naistel pole õigust väarikale/lugupeetavale kohtlemisele.

5.3 Riski hindamine, rollid ja vastupanuvõime

Kuigi meie 3. peatükis kirjeldatud tegurid riski hindamise kohta kehtivad ka laste puhul, on ka lisategureid, millega peame arvestama lastega töötades. Esiteks, kui riskianalüüsid on lapsesõbralikud, peavad need:

- olema lastekeskseid, huvide konflikti puhul tuleks otsuseid võtta vastu lapse huvidest lähtudes;
- keskendumise lapse arengule ja saama tõenditega kinnitatud informatsiooni;
- keskendumise tegevustele ja tulemustele laste jaoks;
- omama terviklikku lähenemist, olema suunatud lapse vajadustele nende perekonna ja laiemale kogukonnale kontekstis.

Riskianalüüsid peavad samuti:

- tagama võimaluste võrdsust;
- kaasama lapsi ja perekondi;
- olema ülesehitatud tugevustel ning raskuste tuvastamisel;
- omama integreeritud lähenemist;
- kujutama endast kestvat protsessi, mitte üksikut sündmust;
- viima tegevustele, sealhulgas teenuste osutamise ja läbivaatamise;
- olema läbipaistvad ja avatud väljakutsetele.

(Working Together to Safeguard Children (ehk Koostöö laste kaitsmiseks) aadressil

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationdetail/page1/dcsf-00305-2010> (inglise keeles))

Erilist tähelepanu seoses iga konkreetse lapsega tuleb pöörata järgmisele:

- vägivalda raskus ja iseloom;
- kui kaua on laps vägivalda mõju all olnud;
- Lapse sugu, etniline päritolu, vanus, puude olemasolu, sotsiaalmajanduslik olukord ja kultuuriline taust;
- soojus ja toetus, mida laps saab suhetest oma ema, õdede-vendade ja teiste perekonnaliikmetega;
- lapse laiemate suhete ja sotsiaalvõrgustike iseloom ja kestvus ning
- lapse enesekaitse võime ja selle tegelik tase.

Arvestada tuleks rollide ja vastupanuvõimega. Lapsed võtavad endale vastusena koduvägivallale palju rolle. Nad võivad mängida hooldaja ehk vanemlikku rolli, ema usaldusisiku, vägivaldse usaldusisiku, vägivaldse abilise, ideaalse lapse, kohtuniku, patuoina rolli ja nii edasi. Lastel on sageli oma arvamus/ettekujutus olukorrast, mis ei ole alati objektiivsed:

- Nad võivad süüdistada iseennast.
- Võib tekkida arusaam, et vägivald võib omada eesmärgi või et agressioon on parim viis saada, mida tahad.
- Võib tekkida segadus soorollide pärast.
- Muretsemine selle pärast, et nad oleksid pidanud seda ennetama/ära hoidma.
- Pidev vajadus ennast kaitsta.
- Hirmu tundmine on normaalne.

Vastupanuvõimet võib vaadelda nii tulemuse kui ka protsessina. Rutter identifitseeris selle peamisi komponente järgmiselt:

- Enesehinnangu ja enesekindluse tunne.
- Usk iseenda enesetõhususse.
- Muutuste ja kohanemisega toimetuleku võime.
- Sotsiaalseid probleeme lahendavate lahenduste repertuaar.

Toimimiseks vajab vastupanuvõime kaitsetegureid. Lastele kasulikeks kaitseteguriteks on:

- Väärkohtlemise lõppemine, ohutuse, sealhulgas ema ohutuse muutmine reaalsuseks.
- Laste endi isiklikud ressursid.
- Sotsiaalne pädevus.
- Arengut toetavad igapäevased tegevused (rutiinid).
- Kaitsev ja toetav võrgustik väljaspool vahetat perekonda.
- Avatud suhtlus koduvägivalla lõpetamise ja perekonnasuhete taastamise võimaluse kohta.
- Positiivsed suhted vägivaldatu vanemaga.
- Positiivsete, vägivaldabade reaktsioonide õppimine väärkohtlemise vastuseks.
- Tervisliku kiindumusega suhted.
- Nõustamine/rühmatöö teiste lastega, kes mõistavad nende kogemusi.
- Vägivaldajapoolne vastutuse võtmine väärkohtlemise eest ning hüvitiste teostamine.

Lapsed arendavad erinevaid toimetulekustrateegiaid, tulemaks toime olukordadega, millesse nad satuvad. Toimetulekustrateegiaid võib defineerida järgnevalt:

„Need ettekujutused, suhted ja koostöö ning käitumine, mida noored määratlevad toimetuleku või võitluse viisidena oma vanematevahelise vägivalla mõju ja arusaamisega.” (Goldblatt, 2003)

Toimetulekuviisid võivad olla nii tervislikud, nagu näiteks

- tunnetest rääkimine,

- sõbrad ja toetavad täiskasvanud,
- emotsioonide suunamine positiivsesse tegevusse,
- päeviku pidamine,
- sport,
- kunst ja käsitöö/muu loominguline tegevus,
- mängud

...kui ebatervislikud, nagu

- katsed kõigest jõust (vägivallatsejat või vanemaid) rahuldada või nähtamatu olla,
- aktiivsed katsed vägivalda blokeerida/varjestada (TV/Ipod jne),
- emotsionaalne tuimus,
- päästmise fantaasiad,
- kodunt lahkumine,
- uimastite ja alkoholi tarvitamine,
- armastuse/heakskiidu otsimine valedes kohtades,
- vägivallatseja käitumise ennustamise, selgitamise, ennetamise või kontrollimise katsed.

5.4 Lastega koduvägivallast rääkimine

Lapsi on vaja kuulata! Tegelikult nad oskavad väga selgelt väljendada, mida nad tahavad, kui me oleme valmis neid kuulama. Mõnikord on kuulamine – kõige tähtsam, mida me saame teha. Lapsed räägivad, et neil on vaja:

- tähelepanu, et täiskasvanud märkaksid, kui neid (lapsi) midagi häirib/vaevab;
- mõistmist/arusaamist ja tegevust, et saadakse aru, mis toimub; et nad oleksid ära kuulatud ja neist oleks aru saadud; ja et neile tagatakse, et arusaamine toimib/arusaamise tulemusena võetakse midagi ette;
- stabiilsust, et saada võimalust arendada stabiilsed ja kestvaid suhteid nendega, kes neid abistab;
- lugupidamist, et neid koheldakse eeldusega, et nad on pigem kompetentsed kui mitte;
- infot ja kaasatust, et neid teavitatakse protseduuridest/menetlustest, otsustest, muredest ja plaanidest ning kaasatakse neisse;
- selgitust, et neid teavitatakse hindamiste tulemustest ja otsustest ning põhjustest kui nende vaated/seisukohad ei vastanud positiivsele reaktsioonile;
- toetust, et neile tagatakse toetus nii iseendana kui ka perekonna liikmetena;
- nende vaadete kaitsmist, et neile tagatakse toetus, aitamaks neil kaitsta oma vaateid ja seisukohti.

(Võetud kodulehelt Safeguarding Children Abused through Domestic Violence, 2013 London aadressil http://www.londonscb.gov.uk/domestic_violence/)

Mõnikord on lastel väga raske avalikustada, mis nende perekonnas toimub. Vahest nad ei räägi sellest mitte kellelegi, mis võib iseenesest väga isoleeriv olla. Mõned põhjused mitteavalikustamiseks on:

- Ema kaitsmine.
- Väärkohtlejast vanema kaitsmine.
- Ülitugev hirm kellegagi oma perekonna „saladuste“ jagamise tagajärgede ees. Siia võib kuuluda ka hirm, et see tekitab edasist vägivalda nende ema ja/või nende suhtes. Ähvardused väärkohtlejast vanema poolt.
- Kartmine, et ta võetakse hoolekande alla või perekonna kodust ära.
- Oma sõprade ja kooli kaotamise hirm.
- Oma perekonna autuse, häbi või piinlikkuse ohtu seadmise hirm.
- Hirm, et nende ema (ja neid ka) saadetakse riigist välja.

Spetsialistidel tuleb lastega rääkides neid probleeme meeles pidada. Sellest ka üldisemalt:

- Leidke turvaline ja konfidentsiaalne viis, kuidas küsida lastelt, mis on tegelikult viga, kui nad märkavad kasvõi mõndagi sümptomit.
- Tunnistage koduvägivald üheks enamlevinuimaks põhjuseks, mis tekitab probleeme laste elus.
- Andke lastele võimalus rääkida.
- Uskuge seda, mida nad räägivad.
- Olge teadlik, milline abi nende ja nende emade jaoks saadaval on.

Teie vastamine lastele sõltub teie rollist ning laste kaitsmise protseduuridest teie organisatsioonis. Mistahes teavitust väärkohtlemisest tuleb käsitleda tõsiselt ning lapse potentsiaalse kaitse vajadusena, vastavate sammude ettevõtmisega kooskõlas organisatsiooni protseduuridega.

Kuulake, kuid ärge paluge üksikasju. Te peate teavitama lapsi esimesel võimalusel, et kui nad ütlevad midagi murettekitavat, siis te olete kohustatud sellest kellelegi veel rääkima. Ärge esitage täpsustavaid küsimusi. See võib õõnestada uurimist. Kuigi on ka tähtsaid seletuslauseid, mida kõik spetsialistid võimalusel kasutama peaksid. Need on näiteks:

- Ma usaldan sind. Mul on hea meel, et sa mulle seda rääkisid.
- Sa pole üksi.
- Ma muretsen sinu ohutuse pärast.
- Sina pole vägivalda põhjuseks /asi on temas.
- Sina oled ekspert oma vajaduste alal ja selle osas, mida sa tahad, et järgmisena juhtuks.

- Abi on saadaval: kuhu minna, raha, seadused jne.
- Sul on õigus ohutus kohas olla.

Lastega rääkimiseks on palju mudeleid ning spetsialistidel tuleb uurida, mis on neile saadaval kohapeal, kas on hea praktika näiteid teile tuntud asutustes, kas te võite seda otsida/uurida Internetist? Allpool on toodud üks kolmesammuline mudel nimetatud olukordade käsitlemiseks. Spetsialistidel on vaja otsustada, kas see sobib neile ja kas see on kohaldatav nende kohalike ja asutusesiseste asjaoludega.

Võta vastu – rahusta – vasta.

Vastuvõtmine

- Kuulake, ärge tehke šokeeritud või umbusklikku nägu.
- Ärge olge hukkamõistev.
- Võtke tõsiselt, mida lapsed räägivad ja uskuge neid.
- Ärge pange last või noorukit ennast halvasti tundma, näiteks, öeldes “Sa oleksid pidanud mulle varem ütlema”.

Rahustamine

- Jääge rahulikuks, öelge neile, et nad tegid õigesti, et rääkisid seda teile.
- Tunnustage, kui raske see pidi olema, et seda Teile rääkida.
- Öelge neile, et see polnud nende süü.
- Avaldage kaastunnet – kuid ärge öelge neile, kuidas nad peaksid ennast tundma.
- Ärge lubage konfidentsiaalsust – seletage, et sellest saavad teada ainult need, kellele on vaja öelda (näiteks, määratud Lastekaitse esindaja);
- Olge aus selle osas, mida Te võite ja ei või teha.

Vastamine

- Ärge küsitlege – lubage neil öelda teile nii palju kui võimalik.
- Ärge esitage täpsustavaid küsimusi – “kes, kus, millal?” jne väljaselgitamine ei kuulu Teie tööülesannete hulka.
- Edastage oma mure teie määratud Lastekaitse ametnikule.
- Pange kirja kõik kuupäevad, kellaajad ja muud teile antud mistahes informatsioon; alati kasutage teile öeldud sõnu; ärge kunage asuge öeldut tõlgendama ja oma sõnadega kirja panema (seda infot võidakse kasutada tõendina).
- Märkige üles kõiki vigastused, mida te nägite või mida teile näidati; see on väga oluline, kuna sinikad, sisselõiked, jäljed jne paranevad ära, kuid neid saab kasutada tõendina.
- Pange kirja, mida te edasi tegite ja kellega infot jagasite – tagage, et kõik tegevused on teie kooli poliitika ja protseduuridega kooskõlas.

- Pange allkiri ja kuupäev kõikide oma kirjade alla.
- Ärge kritiseerige vägivaldsete ega olge tema suhtes hukkamõistetv – lapsel või noorukil võib tema suhtes tundeid olla; pidage meeles, et väärkohtlemine tuleb sageli kelleltki, keda laps või nooruk tunneb ja usaldab.
- Püüdke jälgida juttu ise, et nad ei peaks teiste töötajate ees oma lugu kordama – jällegi, ainult siis kui see on kooskõlas teie lastekaitse poliitika ja protseduuridega.
- Seletage neile, mis edasi saab – näiteks, määratud ametnikku teavitatakse ning on võimalik, et ta avaldab soovi rääkida lapse/noorukiga edasi; kui see on ohutu, vägivaldatu vanemat või hooldajat võib samuti teavitada (kuid olge alati üliettevaatlik, kui tegemist on koduvägivallaga) – samuti võib teavitada politseid ja sotsiaalasutusi.
- Hankige toetust iseendale. Selliste teemade avalikustamisega tegelemine võib olla koormav.

5.5 Sekkumismeetmed töös laste ja nende emadega

Sekkumismeetmed rasedate ja vastsündinute kaitsmiseks

Nimetatud sekkumismeetmetes on tervishoiutöötajad kriitiliselt olulisteks partneriteks. Mitte kõigil koduvägivalda kogevatel naistel ei ole võimalik otsida abi või nad ei taha seda, kuid enamus rasedaid naisi pääsevad ligi tervishoiuteenustele.

- Alustage keerukate vajaduste seire ja registreerimisega.
- Kaasake naise vahetult oma sünnituseelsesesse hooldusesse.
- Tagage mitmeasutuselist koolitust.
- Andke infot ja konsulteerimise nõu esimesel kontaktil.
- Koordineerige ravi/hooldust ja suhelge tundlikult.
- Pidage ohutust meeles kõikidel etappidel, näiteks telefoninumbriid.

Juhiste näiteid tervishoiu spetsialistidele võib leida aadressil

<http://www.nice.org.uk/nicemedia/live/13167/50817/50817.pdf> (inglise keeles)

Sekkumismeetmed emade ja laste kaitsmiseks

Naiste ja nende lastega ühiselt töötamiseks on mitmeid mudeleid ning paljud neist rõhutavad asutustevahelist koostööd. Mõneks asutustevahelise koostöö eeliseks otseses praktikas (erinevalt kogukonna reaktsioonist koduvägivallale, mida me arutasime 1. peatükis) on:

- Asutuste kõrgendatud teadlikkus mõju ja probleemide teemadel emadele ja lastele.
- Kõrgendatud isiklikud teadmised ja pädevus.

- Rühmas omandatud oskusi võib kasutada ka teistes asutustes.
- Suurendab soolise lähenemise vajadust antud tüüpi tööle.
- Asutused hakkavad ühinema ning jagama vastutust koduvägivalla eest kaitsmisel.
- Asutustevaheline suhtlemine paraneb ning luuakse tugevaid partnerlussuhteid.
- Eri asutuste personal teeb ühist koostööd, et saavutada parimad tulemused emadele ja lastele.
- Sästab raha/majanduslikult tõhus.

The Children's Group Programme ehk Lastegrupi programmi lähenemine on pärit Kanadast ning seda kohandati mitmes erinevas riigis. Kanada koduleheküljel *The Centre for Children and Families in the Justice System* (Keskus lastele ja perekondadele kohtusüsteemis) sisaldab palju kasulikke allikaid, mis on tasuta saadaval nii inglise kui prantsuse keeles.

<http://www.lfcc.on.ca/>

Te saate teada, kuidas programmi kohandati ning hakati laialdaselt kasutama Suurbritannias, aadressil

<http://www.avaproject.org.uk/our-projects/children--young-people's-project/community-groups-project.aspx>

Grupi programm põhineb teatud aluspõhimõtetel:

- laste ja emade kogemuste kinnitamine;
- ohutuse planeerimine;
- väärkohtlemise tuvastamine;
- vastutusega seotud küsimuste/probleemide uurimine;
- asjakohase ja ebakohase emotsioonide väljendusega seotud küsimuste/probleemide uurimine;
- grupid peavad olema maksimaalselt positiivsed ja lõbusad.

Töö teismelistega/noorukitega

Koduvägivald on teismeliste suhetes sageli peidetud sellepärast, et:

- Koduvägivalda kujutakse tihti ette kui midagi, mis juhtub ainult täiskasvanud partnerite vahel või pereringis.
- Kuigi suhted võivad olla lühiajalised, kogetakse neid sama intensiivselt kui täiskasvanutena (kuid neid ei võeta tõsiselt).
- Teismelised on vastuvõtlikumad sooliste rollidega seotud stereotüüpidele.
- Kogemuse puudus ja eakaaslaste normid = raske partneri käitumist hinnata.
- Politsei puutub küll kokku juhtumitega, mida võib klassifitseerida teismeliste koduvägivallaks, kuid neid juhtumeid ei märgistata vastavalt.

- Tihti ei saa väärkohtlejat vältida, kuna nad käivad samas koolis, mis süvendab hirmu ja löksujäämise tunnet.
- Oluline on tutvustada noorukitele varaseid sekkumismeetmeid ja ennetusprogramme, mis keskenduvad koduvägivalla levimuse alandamisele.

Teismeliste ligipääs teenustele on sageli takistatud:

- 15–18-aastaste grupp on kõige haavatavam, kuna üle 18 aastastel naistel on tavaliselt võimalik põhiteenustele ligi pääseda.
- Järjestikused väärkohtlemise ja vägivalla vormid meessoost sugulastelt.
- Kodu ja perekonna toetuse kaotamise või kooli muutmise vajaduse hirm.
- Kardavad, et nende kogemusi ei usuta või ei võeta tõsiselt.
- Tundlikud vägivalla suhtes vanematelt partneritelt.
- Alaealiste rasedus.
- Piiratud rahalised ressursid – piiratud ligipääs sotsiaaltoetustele ja võimatus korraldada rendivaldust/kinnisvaraomandit enda nimel.
- Neil puudub tugiteenustele ligipääsemiseks vajalik info või nad ei teadvusta oma kogemusi väärkohtlemisena.
- Näevad teenuseid kui ühte ja sama asja – ühe inimese halb kogemus = teise negatiivsed ootused.
- Abi palumine tugevdab seisukohti, et nad ei saa hakkama.

Teismelised võivad omada vastakaid ettekujutusi inimsuhetest. Näiteks noormehed võivad uskuda, et

- neil on õigus „kontrollida“ oma naissoost partnereid mistahes vajalikul viisil;
- kurbuse väljendamine on nõrkuse märk;
- „mehelikkus“ on füüsiline agressiivsus;
- nad „omavad“ oma partnerit;
- mehel on õigus karistada naist, kui ta ei vasta tema ootustele;
- nad peavad ja võivad nõuda intiimsust;
- võivad kaotada sõprade lugupidamise, kui nad on oma sõbrannade suhtes tähelepanelikumad ja toetavamad;
- kardavad muutuda oma isaks.

Noored naised võivad samuti uskuda, et

- nad vastutavad probleemide lahendamise eest nende suhetes;
- ta peaks olema võimeline ennustama oma partneri vajadusi;
- nende noormeeste armukadedus, omanditunne ja isegi füüsiline väärkohtlemine on "romantiline";
- väärkohtlemine on "normaalne" sellepärast, et nende sõpru samuti väärkoheldakse;

- mehe arvamus on tema arvamusel tähtsam;
- tema (naise) vajadused ei ole niivõrd tähtsad;
- nad arvavad, et nad võivad oma vägivaldset elukaaslast “ravida”;
- ei ole kedagi, kellelt abi paluda.

Laste vägivald vanemate suhtes

See on küll raske ja keeruline, kuid aina arenev probleem. Vägivald vanemate vastu ei ole üldjuhul nii ohtlik, kui vägivald partnerite suhtes – tõsiseid vigastusi esineb palju harvemini (kuid seda juhtub).

Reeglina lapsed ei domineeri ega orjasta oma vanemaid, nagu seda teeb oma partneriga väärkohtleja mees. Suurema tõenäosusega on see ajutine, kuna lapsed kasvavad sellest mõnikord välja või vähemalt lahkuvad kodust.

Mõningatel juhtudel seisneb laste vägivaldsus enesekaitsetes (nagu suur osa naiste vägivallast meeste vastu), kuid see ei ole eriti levinud.

Üldiselt eeldatakse, et laste käitumine on vahetult tingitud vanemate käitumisest.

Laste käitumisprobleeme “seletatakse”, kasutades pseudo-meditiinilist märgistust, mis hägustab, kes tegelikult teeb kellega mida.

- Suhete dünaamika – ei saa loobuda vanemaks olemisest (partnerid võivad lahkuda/lahku minna).
- Häbi – see on sinu laps, kes väärkohtleb sind – ema süüdistamine.
- Abi palumise tõenäosus on väiksem. Võimalik, et abi saamiseks pöördujatel on pikaajaline väärkohtlemise ajalugu.
- See ei vasta ei lastekaitse ega koduvägivalla mõistele – info ja teenuste puudus.
- See ei pruugi alati olla koduvägivalla kontekstis üleskasvamise tagajärjeks, kuid kui see on tõepoolest nii, suureneb vanema häbitunne veelgi.
- Sarnaneb sellega, kus me olime isikutevahelise vägivallaga 2 aastakümnet tagasi. Sarnased põhjused, et mitte lahkuda/jäädä.
- Ei ole veel tunnustatud kuriteoks.

Võtmesõnumid lõpetuseks

- Lapsed vajavad praktilist ja emotsionaalset toetust.
- Ohumärkide ilmnmisel kaaluge pöördumist Lastekaitse Liitu. Rääkige lapsega ja kuulake teda.
- Õelge neile:
 - ✓ „Kaklemine ja haiget tegemine ei kõlba, see pole OK.”
 - ✓ „Sul on õigus olla ohutus kohas.”
 - ✓ „See pole sinu süü.”

- ✓ „On kohti, kuhu pöörduda ja kus inimesed saavad aidata.”
- ✓ „Mida sa sooviksid, et ma teeksin, et sind aidata?”

„Ta ähvardas mind läbi peksta, kui oleksin politsei kutsunud. Ta ähvardas mind tappa, kui ma panin ainult ema nime kevadpühade postkaardile. Ta sundis meid vaatama ja ei lubanud toast väljuda. Ühel päeval kestis see kella 10-st hommikul kella 10-ni õhtul. Mõnikord on ta mind tõuganud ja löönud vastu nägu.“

(Peter, 14 aastat vana)

6.0 Töö meestega

6.1 Miks on mehed vägivaldsed?

On olemas mitmeid erinevaid teooriaid selle kohta, miks mehed on vägivaldsed. Esimeste sekkumismeetmete rakendajad uskusid, et meeste vägivaldsus tulenes patriarhaalsetest struktuuridest ühiskonnas. Mehed arvasid, et naised ei ole meestega võrdsed ning peaksid alluvad olema. Mõned mehed usuvad seda siimaani. Samuti on selge, et enamik ühiskondi ei ole saavutanud soolist võrdõiguslikkust. Ülemaailmselt omavad mehed kontrolli enamiku maailma ressursside ja mõjuvõimsate ametikohtade üle.

Kogu Euroopa Liidus on koduvägivald oluliseks sotsiaalseks probleemiks ning enamus vägivalda pannakse toime meeste poolt naiste vastu. Mõned arvavad, et mehed ja naised on võrdselt vägivaldsed. Kuigi see tundub selge, et vähemalt tõsisemad koduvägivalda juhtumid, millega kaasnevad raskeimad vigastused ja millest on psühholoogiliselt kõige raskem taastuda, panevad üldjuhul toime siiski mehed naiste vastu. Seksuaalvägivalda pannakse samuti valdaval enamikul juhtudel toime meeste poolt naiste ja tüdrukute vastu.

Kõikide meeste vägivald ei ole sama ning üldiselt arvatakse olevat kolme peamist tüüpi vägivallatsejaid.

Esimeseks vägivallatsejate rühmaks on:

Ainult perekonna väärkohtlejad – 50%.

- Nad on ennustatavalt vähem vägivaldsed.
- Vägivald stressi tulemusena ja madala taseme riskitegurid, mis võivad põhjustada füüsilist agressiooni ägeneva abielukonfliktiga käigus.
- Ei ole nii raske ega sagedane.
- Madal psühhopaatoloogia tase.
- Positiivsed hoiakud naiste suhtes, negatiivne suhtumine vägivalda.
- Vähem vägivalda väljaspool kodu.
- Võivad olla liialt kiindunud või sõltuda liiga tugevalt partnerist.
- Võivad olla ranged, perfektsionistlikud ja reegleid armastavad.
- Negatiivne enesemudel ja positiivne teise mudel.

Teine rühm on düsfoorilised või teatud piiridesse jäävad väärkohtlejad – 25%.

- Nad on ennustatavalt mõõdukalt vägivaldsed.
- Mõõdukas/kõrge vägivaldne käitumine lapsepõlves.
- Vägivald on suunatud peamiselt partnerile (kuid mitte ainult).
- Psühholoogiliselt kõige rahutum, piiripealne psühhopaatia.
- Haige armukadedus, ei talu lahkuminekuid.
- Täielikult haaratud/kartlik kiindumuse stiil, lähedastes suhetes sõltuvad, kuid umbusklikud.

- Muutuvad vägivaldseks, kui tajuvad mahajätmise ohtu.

Kolmas rühm on antisotsiaalsed või üldisemalt kriminaalsete kalduvustega väärkohtlejad – 25%.

- Nad on ennustatavalt kõige vägivaldsemad.
- Kõrged lähisuhtevägivalla tasemed.
- Pikad kriminaalsed/kuritegude ajalood.
- Mõõdukad/kõrged vanema vägivalla ja lapsepõlve väärkohtlemise tasemed.
- Hälbelised eakaaslased.
- Hoiakud – tugevalt toetavad vaenulikkust naiste vastu ja pooldavad vägivalda.
- Ükskõikne kiindumuse stiil (positiivne enesemudel, negatiivne teise mudel).
- Ei tunne ennast mugavalt, demonstreerides partnerist sõltuvuse märke.
- Koduvägivald on üldjuhul vaid üks külg nende agressiivsest käitumisest.

Meil on tõendeid, et kriminaalset väärkohtlemist on võimalik ette näha. Tüüpilisteks omadusteks on:

- **Suhete vägivaldsuse raskus/karmus**
 - Raske vägivalla juhtumid eelnenud 6 kuul.
 - Sundvahekorrad suhetes.
- **Ainete kuritarvitamine**
 - Eelneva (viimasel 6 kuul) ja kestva tarvitamise tase.
- **Agressiooni ajalugu**
 - Väärkoheldud lapsena või koduvägivalda pealt näinud.
 - Üldine agressioon või eelnevalt süüdimõistetud.
- **Muu**
 - Töötus.
 - Hetkel elab partneriga koos.

Sõltumata spetsialistide seisukohtadest meeste vägivalla põhjuste kohta, peaks hea kurjategijate riskihindamine olema mistahes töö või sekkumismeetme aluseks.

6.2 Kohtusüsteemi reageerimise tähtsus

Kohtusüsteemide kasvav huvi ja kaasatus tähendab, et koduvägivald on muutunud privaatsest probleemist avalikuks. Koduvägivalda ei vaadelda enam mitte probleemina mehe ja naise vahel, vaid sotsiaalse probleemina, mis tekitab tohutut kahju. Koduvägivald

nõuab kohtusüsteemi reaktsiooni; see mitte üksnes ei pane eraldi isikuid vastutama oma käitumise eest, vaid samuti saadab signaali, et ühiskond sellist käitumist ei talu. Kuigi selge on ka see, et kohtusüsteem ei saa iseenesest/üksi antud probleemi lahendada. Ei ole ühtegi riiki, kus kõiki, kes panevad toime vägivalda naiste vastu, käsitletakse ainult seaduse järgi.

Kui mehed vahistatakse, on ülioluline siiski naiste ja laste ohutuse silmas pidamine igal etapil. Otsused, mis tehakse selle kohta, mis mehega juhtub, mõjutavad vahetult ka tema perekonda. Kas neil on tema vahistamise tulemusena ohutum olla? Kui ta läheb vangi, milliseid tagajärgi see toob? Lühike vanglakaristus võib anda naisele võimaluse suhtest lahkuda, kuid mis saab, kui see pole just see, mida ta teha soovib? Nimetatud probleemide/küsimuste keerukus rõhutab spetsialistidevahelise koostöö tähtsust. Peamisteks tähtsadeks asjadeks, mida me saame teha on:

1. Luua ühtne lähenemine, mis keskenduks ohvri ohutusele.
2. Koostada parimate praktikate ülevaade asutustele.
3. Edendada võrgustikku teenuste osutajate vahel.
4. Integreerida seiret ja (tulemuste) jälgimise süsteemi.
5. Tagada koduvägivalla ohvritele toetava kogukonna infrastruktuur
6. Rakendada kurjategijatele sanktsioone ja tagada rehabiliteerimise võimalused.
7. Katkestada lastele vägivaldaga tekitatav kahju.
8. Kaalutleda koordineeritud ühiskonna reaktsiooni ohvrite seisukohalt.

Nendest seisukohtadest lähtuvalt võime edaspidi vaadelda lisaks sanktsioonidele ka rehabiliteerimise võimalusi meestele.

6.3. Rehabiliteerimise võimalused meestele

Duluth'i mudel

Üheks varasemaks rehabilitatsiooni mudeli autoriks on Duluth'i mudel, mida on mainitud eelnevates peatükkides. Seda meestele mõeldud grupitöö programmi mõjutas Paulo Freire ning see vaatles meeste vägivalda kultuuriliselt. Freire rõhutas dialoogi tähtsust sotsiaalsete probleemide lahendamiseks läbi koostöö. Tema sõnade järgi:

„Kohtumise hetkel ei ole ei äärmisi ignorante ega täiuslikke tarku. Seal on ainult inimesed, kes üritavad üheskoos saada teada rohkem, kui nad on varem teadnud.”

Tüüpiliste arutelude teemade hulka algsetes gruppides kuulusid:

- Millised on Teie uskumused naiste, meeste ja suhete kohta?
- Kuidas on kultuur mõjutanud meeste mõtlemist suhetest?
- Kuidas on Teie tunded seotud Teie uskumustega?
- Kuidas Te oleksite võinud reageerida ilma vägivalda või väärkohtlemiseta?
- Miks nii paljud mehed, kes on vägivaldsed olnud, kujutavad ennast ohvritena?
- Miks ja kuidas ohvrid vastu panevad?

Grupid kasutasid erinevaid vahendeid ja tööriistu, nagu näiteks “kontrolli päevikud”, uurimaks käitumist väga üksikasjalikult. Duluth’i programmi rakendati küll laiaulatuslikult ning samal ajal ka kritiseeriti. Kriitikud aga ei taba tihtipeale asja tuuma. Duluth’i mudel on asutustevahelise praktika mudeliks, mitte grupp meestele. Duluth’i mudeli asutajad vaatlesid seda samuti millenagi, mis muutub aja jooksul. Mudeli kriitika tundub olevat paljuski tingitud selle feministlikest juurtest. On terve hulk veebilehti, kust leiate feministlikke lähenemisviise koduvägivallale, kuid nendele viitamine siin ei ole asjakohane. Nad kipuvad solvavad olema.

Muud lähenemisviisid

Daphne poolt rahastatav programm „Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe” (ehk „Koduvägivallatsejatega töötamine Euroopas”) teostas 2006. aastal sekkumismeetmete ülevaadet ning pakkus välja kolm peamist lähenemisviisi: kognitiiv-käitumuslik, süsteemne pereteraapia ja psühhodünaamiline. Muud vähemusse jäänud lähenemised olid väga erinevad. Uuring näitas samuti, et programmide tagamine oli parimal juhul lünklik ning mitmes riigis puudus see üldse. Programmil on oma veebileht aadressil

<http://www.work-with-perpetrators.eu/en/index.php>

ning mõned materjalid on tõlgitud mitmesse keelde. WPDVE tagab samuti näidisstandardeid antud tüüpi töö jaoks. Üks tähtsamaid on partnerliku kontakti tagamine. Selleks on mitmeid põhjuseid, peamiselt:

- Et anda naistele realistlikku infot programmide kohta.
- Et tagada võimalikult parim riskihindamine ja -juhtimine.
- Et suunata teenuseid kasutama.
- Et anda regulaarset tagasisidet edusammude kohta.

Arenevad tööstandardid vägivallatsejatega soovivad, et teenuste osutajad peaksid omama selget teoreetilist arusaama asjadest, sealhulgas:

- sooline teooria – soolise hierarhia ja meeste võimukusest arusaamine, sh sotsiaalsed, kultuurilised, religioossed, etnilised ja poliitilised mõjud;
- koduvägivalla mõiste ja väärkohtlemise tüüpide teadmine;

- vägivalda päritolu – arusaamine vägivalda põhjustest ja mehhanismidest,
- sekkumise/interventsiooni teooria / muutmise teooria – mõistmine, miks pakutud sekkumismeetmed peaksid muutma osaleja vägivaldseid hoiakuid ja käitumist.

Töö isadega

Paljud mehed, kes kasutavad oma suhetes vägivalda, on isad ning nende meestega töötamise vastu on huvi kasvav, seda eriti lastekaitse kontekstis. Üheks näiteks on Caring Dads ehk „Hoolitsevate isade” programm. Te leiate lisainfot selle kohta aadressil

<http://caringdads.org/>

Programm kujunes välja järgmisest:

- koduvägivallateemaline asutustevaheline koostöö ajalugu;
- keskendumine lastele;
- mõistmine, et programmidesse tuleb uus põlvkond vägivallatsejatest mehi;
- personal nägi uusi põhjusi, et hakata tegelema meeste rolliga isadena, nt mehed, kes liiguvad eri perekondade vahel;
- süsteemide võimetus panna meestele vastutus nende laste väärkohtlemise eest, selle asemel keskendutakse emadele;
- see pole lastekasvatuse programm.

Programmil on teatud põhimõtted:

- Sekkumismeetmete rakendamisel tuleb tunnistada, et esialgselt ei pruugi mehed muutusteks valmis olla.
- Liiga kontrolliv käitumine, õigustatuse tunne ja enesekesksed hoiakud on vägivaldsete isade peamiseks probleemideks; seega, ei pea lapse juhtimise oskuste arendamine olema sekkumismeetme esmaseks eesmärgiks.
- Isade kinnipidamine sooliste rollide stereotüüpidest on seotud nende laste väärkohtlemisega.
- Meeste väärkohtlemist oma laste emade suhtes peaks olema tunnistatud ja käsitletud isade sekkumismeetme osana.
- Isade kaasamine sekkumismeetmetesse peaks olema kasulik potentsiaal laste jaoks, sõltumata meeste edusammudest või nende puudumisest muutuste ilmnemisel.
- Kuna vägivaldsed isad on vähendanud oma laste emotsionaalset turvalisust, mõjutab usalduse taastamise vajadus muutumise kiirust ning võimaliku taastekke mõju lapsele.

Programmi eesmärkideks on:

- Luua piisavat usaldust ja motivatsiooni, et kaasata mehi nende isaduse uurimise protsessi.
- Tõsta meeste teadlikkust lapsekesksest isadusest.
- Tõsta meeste teadlikkust ja vastutustunnet vägivaldse ja hoolimatu isaliku käitumise ning selle mõju osa lapsele.
- Ühendada õppimist, usalduse taastamist ja tuleviku planeerimist.

6.4 Oskused tööks meestega

Sageli ei ole mehed valmis või ei soovi, et neid kaasatakse teenustesse nende käitumise muutmiseks, mistõttu on programmide üheks väljakutseks motiveerida mehi, et nad sooviksid muutuda. Me teame, et mõned lähenemisviisid ei toimi. See on eriti tähtis, kuna teraapiast väljalangemine on tugevaks tulevase vägivalda riski indikaatoriks ning need mehed hakkavad taas karmilt vägivaldsema sagedamini, kui ravimata mehed, ravist loobunud või täielikud eitajad. Seda võib ennustada, kui nad on/neil on:

- Teinud varasemaid ähvardusi.
- Madalam hariduse tase.
- Töötud.
- Lapsepõlvevägivalda ohvrid.
- Eelnevad kriminaalkuriteod/karistused.
- Kuritarvitavad aineid.
- Antisotsiaalsed kalduvused.
- Vaenulikud ravi osutajate suhtes.

Terapeudi või töötaja töö- või käitumise stiil on seotud ravi tulemustega. Kui töötajad on vaenulikud, hukkamõistvad ja kontrollivad, kui nad annavad segatud positiivseid ja negatiivseid sõnumeid, omavad madalat empaatia taset kliendi suhtes ning ei poolda tema iseseisvust, siis on nende töö edukus vähem tõenäoline. Kui me ei kaasa neid mehi enese abistamise protsessi, siis keegi enam ei pruugi nendega tegelema hakata nende käitumise muutmiseks. Tõenäoliselt on nad tulevikus jätkuvalt seotud oma naiste ja lastega, nii et kui me eeldame, et naised ja lapsed elavad riski tingimustes, siis äkki oleks meil vaja pigem keskenduda motivatsiooni tõstmise muutmiseks. Mistahes lähenemisviis, millega seda eesmärki saavutatakse, on väärtuslik, kuid motivatsioonivestluste pidamine on siin kõige tõhusamaks osutunud.

Kui käitumise muudatus aset leiab, peaks see juhtuma või mitte juhtuma ravi paari esimese sessiooni käigus. Mida inimesed muudatustest räägivad, on väga oluline. Muudatused on sageli motiveeritud konfliktiga probleemse käitumise ja väärtuste vahel.

Peamised oskused, mis kuuluvad MV oskuste hulka:

- Mõistva kontakti loomine/empaatia/hea peegeldav kuulamine.
- Vastandite/ambivalentside tugevdamine.
- Vastupanu mittetekitamine.

Mõned kasulikud küsimused, mida terapeut võiks iseendale esitada:

- Miks see inimene ennast niiviisi näitab?
- Miks on muutumine niivõrd soovimatu?
- Mida meil oleks arusaamiseks vaja?
- Mis on selle inimese kogemused siiani olnud?
- Mis käitumismustrid on sellel inimesel puudu?

Mõned küsimused meestega töötamiseks:

- Rääkige lähemalt, mida teie jaoks tähendab isa olla; kui tähtis te selles perekonnas olete?
- Milliseid isa mudeleid on Teil õppimiseks olnud?
- Mida see võiks tähendada – võtta vastutust minevikus toimepandud väärkohtlemise eest?
- Aidake mul aru saada/mõista, kuidas on muutused teie jaoks juba alanud.
- Kui vihane te olete, et ma siin olen ja teile neid küsimusi esitan?
- Mis tunne on mul teiega rääkides kui teile tundub, et ma peaksin kõigi teistega rääkima? Mida ma võiks teilt õppida?

Nagu ka teiste teemade puhul siin juhendis, on meestega töötamise probleem hästi keeruline. Need on ainult soovitusel ja ettepanekud, mitte tööks ettekirjutused. Kohustuslikuks on see aluspõhimõte, et kõik sekkumismeetmed peaksid olema korraldatud koos koordineeritud reaktsiooniga koduvägivallale.

7.0 Mida me välja jätsime?

Käesolev juhend on keskendunud meeste vägivallale naiste vastu, laste kogemusele, kelle peres koduvägivald toimub ning sellele, kuidas süsteem võiks reageerida. Muidugi on ka asju, mida me ei ole siinkohal käsitletud.

Naiste vägivald meeste vastu

Kuigi kõige tõsisemad vägivalla vormid on enamasti suunatud meestelt naiste vastu, on ka mõningaid naisi, kes kasutavad vägivalda oma suhetes, kas esmase rünnaku või kaitse eesmärgil. Me ei õigusta kuidagi mistahes vägivalla vormi ja kõik koordineeritud meetmed peaksid vaatlema abinõude arendamist või pakkumist sellist käitumist viljelevatele naistele.

Perevägivald ja alkoholi või muude ainete kuritarvitamise koosinemine

Paljud neist, kes on seotud perevägivaldaga, joovad päris palju või tarbivad erinevaid aineid vägivalla toimepanemise ajal. Argumendid selle kohta, kas vägivald on põhjustatud alkoholist või millestki muust, on probleemi olemuse seisukohast võetuna asjakohatud. Alkohool ilmselgelt ei lahenda midagi, mistõttu on tähtsaimaks partneriks mistahes kooskõlastatud meetmetes just need asutused, mis pakuvad alkoholi või uimastite kuritarvitamisevastaseid lahendusi. Nii nagu teistegi asutustevaheliste jõupingutuste puhul, peaks ka siin probleemile lähenemine kujutama endast ühte professionaalide kolleegidelt õppimise vormi ja praktilise tegevuse täiustamist teenuse kasutajatele.

Sama soo või LGBT vägivald

Lahendused on üldjuhul heteroseksuaalse orientatsiooni ja eetosega ning kuigi nad ei pruugi arvata, et nad diskrimineerivad homo-, bi- ja transseksuaale, siis võivad nad samas olla mitte niivõrd sõbralikud LGBT klientide vastu. LGBT inimesed kogevad tihti oma elus ja suhetes diskrimineerimist, vägivalda ja väärkohtlemist. Enamik LGBT teenuseid osutatakse põhiliselt valitsusväliste ühingute poolt, kuid kõik teenused peavad arvestama kõigi potentsiaalsete teenuste kasutajatega nende kogukonnas.

Vägivald eakate suhtes

Eakad inimesed võivad kogeda koduvägivalda pikaajaliste suhete kontekstis, kuid vägivald eakate suhtes võib samuti esineda siis, kui need, kes peavad eakate inimeste eest hoolitsema hoopis kasutavad oma ametikohta nende väärkohtlemiseks. Jällegi on teenused kõigi nende kogukonna liikmete vastutusel ning peavad võtma arvesse ka vanemaid inimesi.

Teenuste kujundamine

Teenuste osutajad peavad alati esitama küsimuse “kes veel?”. Kellel on teie kogukonnast suure tõenäosusega raskusi teenustele ligipääsuga või keda üldjuhul kõige rohkem diskrimineeritakse. Kui teenuste osutamine on tõhus just neile, keda on kõige raskem kätte saada, siis on tõenäoline ka see, et see toimib ka muu elanikkonna puhul.